

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJOS

VILNIAUS FAKULTETAS

TEKSTILĖS MENO IR DIZAINO KATEDRA

Tekstilės meno ir dizaino studijų programa, valstybinis kodas 6211PX021

Liucijos Dervinytės

Menininkas kaip ryšių kūrėjas gamtos–kultūros rizomoje

(tiriamąjo rašto tema)

Ryšių rizoma

(kūrybinio darbo/projekto pavadinimas)

Magistro baigiamasis darbas

Tiriamąjo rašto dalies vadovas

dr. Lina Michelkevičė

(pedagoginis vardas/mokslinis laipsnis, Vardas, Pavardė)

Kūrybinio darbo/projekto vadovas

doc. Laura Pavilonytė-Ežerskienė

(pedagoginis vardas/mokslinis laipsnis, Vardas, Pavardė)

Vilnius, 2023

Baigiamojo magistro darbo autentiškumo deklaracija

Liucija Dervinytė

Menininkas kaip ryšių kūrėjas gamtos–kultūros rizomoje
Artist as a Creator of Connections in a Nature–Culture Rhizome

Patvirtinu, kad baigiamasis magistro darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, nei visas baigiamasis magistro darbas, nei jo dalis nebuvo panaudota kitose aukštosiose mokyklose.

Liucija Dervinytė

ANOTACIJA

Šio meninio tyrimo atspirties tašku tampa mėginimas suprasti kokios priežastys žmoniją atvedė į Antropoceno krizę, atsispindinčią tiek ekologinėje, tiek socialinėje, ekonominėje ar politinėje sferose, bei kaip menininkas gali prisidėti prie visuomeninių pokyčių kuriant tvaresnę ateitį. Darant prielaidą, jog kultūrinės vertybės reguliuojančios tarpusavio santykius yra netvarių visuomenės vystymosi procesų pagrindas, aptariama viena iš galimų šio disbalanso priežasčių – priešprieša tarp gamtos ir kultūros. Darbe apžvelgiami Antropoceno krizės aspektai, dualistinė gamtos–kultūros samprata ir jos poveikis visuomenės būklei. Remiantis asmenine menine praktika ir kitų kūrėjų veiklomis, aptariami būdai, kuriais menas gali prisidėti prie naujų prasmių ir pasaulėžiūros formavimo, ir kurie padeda matyti jungtis tarp iš pirmo žvilgsnio nesusijusių dalykų – asmeninių išgyvenimų, tarpusavio santykių ir gamtos – taip kuriant holistinį pasaulio vaizdinį.

Reikšminiai žodžiai

Gamta, kultūra, tvarumas, dualizmas, ryšiai.

TURINYS

ĮVADAS	5
I. TVARUMO VIZIJOS.....	11
1.1. Ateitis ties išnykimo riba	12
1.2. Kultūra gamtoje ar gamta kultūroje?	19
1.3. Tvarumas simbiozėje	23
II. ĮKVĖPTI POKYČIUS.....	29
2.1. Meno skambesiai	30
2.2. Tvarumo vizijų kūrėjai.....	35
2.3. Bendrumas kūrime	40
III. ŽEMĖS SIMFONIJA.....	44
3.1. Dėmuo gamtos struktūroje	45
3.2. Mus jungiančios gijos	48
3.3. Ryšių rizoma	54
IŠVADOS	60
ŠALTINIAI.....	63
LITERATŪRA	63
ELEKTRONINIAI LEIDINIAI, INTERNETINĖS PRIEIGOS	66
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS.....	68
I PRIEDAS. MINČIŲ ŽEMĖLAPIS: GAMTA–KULTŪRA.....	70
II PRIEDAS. MINČIŲ ŽEMĖLAPIS: TVARUMAS.....	71
III PRIEDAS. KOLEKTYVINIO SIUVINĖJIMO POKALBIŲ KOLIAŽAI	72
IV PRIEDAS. ASMENINIAI MINČIŲ KOLIAŽAI	86
V PRIEDAS. SIUVINĖJIMO SUSITIKIMŲ DALYVIŲ SĄRAŠAS	99
SANTRAUKA.....	100
SUMMARY	101

ĮVADAS

Esame atsidūrę glaudžiai tarpusavyje susijusių dalykų krizėje, ne tik klimato, maisto, energijos, skurdo, bet ir prasmės krizėje, ir mažiausiai ką galime padaryti, kad ją įveiktume – tai perkurti žmogų.¹

Arturo Escobar

Šis meninis tyrimas – tai siekis pažvelgti į Antropoceno krizę per kūrybą ir jos procesus. Pamėginti suprasti, kas yra toji krizė, apie kurią kalbama moksliniuose tyrimuose, dokumentiniuose filmuose ar žiniasklaidoje. Tai ir bandymas susidoroti su dideliais kiekiais neraminančios informacijos – apie kintančią planetos ekosistemą, taršą ir kitus žmogaus veiklų padarinius žemėje. Net neabejoju, jog labai svarbu kuo daugiau kalbėti apie problemas, su kuriomis susiduriama tiek vietos, tiek globaliu lygiu, nes dialogo pagalba vyksta kultūriniai pokyčiai. Todėl ir mėginimas dalintis idėjomis ir pasvarstymais apie tvaresnės ateities vizijas labai **aktualus** ir reikalingas. Ir nors pats žodis „tvarumas“ šiomis dienomis dažnai tampa reklaminiu įrankiu ir kartais net kelia neigiamas asociacijas, vis tik tai nesumažina, o galbūt priešingai – sustiprina, poreikį kalbėti daugiau apie jo reikšmę ir svarbą. Visus mėginimus nagrinėti žmogaus ir aplinkos santykių temą matau kaip vertingą prisidėjimą keliant klausimus, ieškant sprendimo būdų ir perkuriant kultūrinės prasmės bei vertybes. Nors individualios pastangos galbūt ir neatneša didelių rezultatų, tačiau palieka savo žymą ir kuria pagrindą svarbesniems pokyčiams ateityje. Mėginama geriau suprasti savo, kaip menininkės rolę tvaraus visuomenės vystymosi kontekste, šį tyrimą matau kaip būdą įprasminti pasaulį. Tai padeda kurti tvaresnę santykį su aplinka – „juk ši globalinė krizė – tai ir prasmės krizė“².

Tyrimo iškeliami **prielaida**, jog netvarūs visuomenės vystymosi procesai, atsiremia į tam tikras kertines kultūrinės vertybes, reguliuojančias mūsų tarpusavio santykius. Galimai viena iš disbalanso priežasčių – tai pasaulėžiūra, kurioje kultūra matoma kaip gamtos priešybė. Ji atsispindi vartotojiškame elgesyje ir neapgalvotame resursų eikvojime, kuomet į gamtą yra žvelgiama kaip į įrankį saviems tikslams patenkinti. Ši atskirtis taip pat pastebima ir ekologiniuose judėjimuose, kuomet destruktivus žmogaus elgesys, procesai ar kuriami objektai yra matomi kaip „nenatūralūs“. Darbe siūloma atsisakyti dualistinio gamtos–kultūros vaizdinio ir integruoti daugialypę kultūrą į viską apjungiantį gamtos tinklą. Taip pat tyrimo mėginama apžvelgti būdus, kuriais menininkas gali prisidėti prie dichotominio pasaulio vaizdinio transformacijos.

---

¹ Arturo Escobar, *Designs for the Pluriverse: Radical Interdependence, Autonomy, and the Making of Worlds*, Duke University Press, 2017, p. X.

² *Ibid.*, p. X.

Šio darbo **tyrimo objektas** – menininko kaip ryšių kūrėjo rolė transformuojant dualistinį gamtos–kultūros vaizdinį. Pagrindiniai **tyrimo problema** apibūdinantys klausimai yra šie: Kas yra Antropoceno epochos krizė ir kaip ji veikia planetą ir žmonių visuomenes? Kaip šią krizę įtakoja dualistinė gamtos–kultūros pasaulėžiūra ir kaip galima ją pakeisti į labiau integralią? Kaip meninė praktika gali prisidėti prie diskusijų apie tvarią ateitį ir kultūrinius pokyčius?

Tyrimo tikslas – ištirti būdus, kuriais šiuolaikinis menininkas gali prisidėti prie tvaresnio pasaulio vizijos formavimo. Šiam tikslui pasiekti išsikeliami uždaviniai:

- Apžvelgti Antropoceno krizės aspektus;
- Išnagrinėti gamtos–kultūros priešpriešą ir jos galimą poveikį tvariam vystymuisi;
- Aptarti meno praktikų ir kultūrinių veiklų, paremtų ryšių kūrimu, pavyzdžius;
- Aprašyti asmeninio meninio projekto procesus ir rezultatus, santykiyje su tiriamomis temomis.

Mano nuomone, gyvename informacijos, idėjų ir kūrinių pertekliaus laike, todėl **naujumas** praranda savo svarbą. Kas išlieka svarbu – tai kontekstas ir priėjimo rakursas. Todėl ir šio darbo naujumas atsispindi ne mano išsakomoje pozicijoje, jog kultūra yra gamtos dalis, o veikiau naudojamose priemonėse šioms idėjoms išreikšti bei jų tarpusavio sąsajose. Pasitelkiamas kolektyvinis kūrybinis procesas, kaip komunikacijos ir tyrimo priemonė, kurio metu surinkta medžiaga (vaizdo ir pokalbių įrašai) transformuojasi į įvairaus formato koliažus ir papildo tiek rašto, tiek kūrybinį darbą. Taip atsiranda ir aiški **sąsaja tarp tiriamojo ir meninio darbų**. Ankstesni kūriniai tampa pagrindu padedančiu susidėlioti pirmojo skyriaus potemes, aptariant žmogaus daromą poveikį aplinkai, gamtos ir kultūros atskirtį ir tvarumo sampratą. Šioms mintims įgavus teksto pavidalą pradeda aiškėti ir idėjos naujiems meno kūriniams. O tuo tarpu meninio projekto pagrindu tapęs kolektyvinis kūrybinis procesas ir jo pokalbiai tampa rišančiu elementu tiek tekste tiek kūrybiniame projekte, suteikdami atsakymus į pakeliui išskylančius klausimus.

Visų pirma kyla poreikis apsibrėžti **tyrimo ribas**. Šį darbą pradėd trumpai apžvelgdama tai, ką vadinu Antropoceno krize, pasireiškiančia tiek ekologiniais, tiek socialiniais, kultūriniais, ekonominiais ar politiniais aspektais. Šiame trumpame tekste kiekvieno iš jų aptarti nesugebėsiu, tačiau bent iš dalies prisiliesiu prie keleto iš jų. Šiuo atveju man svarbiau susikoncentruoti į jų tarpusavio sąsajas ir galimą šios, viską apjungiančios, krizės priežastį – visuomenės pasaulėžiūrą. Konkrečiau – priešpriešą tarp gamtos ir kultūros. Darbe tiriamos „tvarumo“, „gamtos“ ir „kultūros“ sampratos kaip pagrindas geriau suprasti egzistuojantį dualistinį pasaulėvaizdį. Aptardama tiek savo asmenines patirtis kultūrinėje veikloje ir kūryboje, tiek kitų menininkų darbus ir idėjas, svarstau apie galimus menininko vaidmenis perkuriant visuotinai nusistovėjusius pasaulio supratimo modelius, išskirdama tris man svarbius aspektus – vidinį individo balansą, žmogaus ir gamtos santykį bei tarpusavio ryšius visuomenėje ir bendruomenių kūrimą.

Tyrimui atlikti naudoju **metodus**, paremtus savo menine praktika. Visų pirma, organizuoju **kolektyvinius siuvinėjimo susitikimus**, kurių metu kviečiu dalyvius kurti bendrą audinį ir aptarti man rūpimas temas. Šie pokalbiai nėra struktūrizuojami, tačiau jų metu yra keliami klausimai apie kultūros, gamtos ir tvarumo sampratas, bei galimą kūrybinių procesų ir meno indėlį į tvarų visuomenės vystymąsi. Surinkta medžiaga, tiek siuvinėjimo susitikimų metu, tiek ir viso tyrimo metu, nagrinėjama šiam tikslui susikurtu **koliažo metodu**. Šis metodas – tai būdas atrasti jau egzistuojančias ir kurti naujas sąsajas, išrenkant ir [per]dėliojant informaciją ar jos fragmentus į naują visumą. Šio metodo principu mišrių meninių technikų pagalba kuriami vizualieji koliažai nagrinėja tekste aptariamas idėjas, tiek jau turimos informacijos pagrindu, tiek patys tapdami šaltiniu tolimesnei tyrimo eigai. Kūrybinio proceso metu vykstančių diskusijų pokalbiai taip pat yra analizuojami koliažo metodu, išrenkant pagrindines idėjas ir raktinius žodžius, jie įgauna tekstinių koliažų arba eilėraščių pavidalą, papildydami šį tekstą, kaip apibendrinantys elementai. O tyrimo tekstas iš naujo informuoja ir yra perdirbamas meninėje praktikoje. Tekste ir kūrybiniame projekte dėliojami fragmentai kuria bendrą didesnę koliažą, kurio dalimi tampa tiek kolektyvinis, tiek individualūs kūriniai, tiek pats teorinis ir meninis tyrimas.

Darbą sudaro trys skyriai: *Tvarumo vizijos, Įkvėpti pokyčius* ir *Žemės simfonija*. **Pirmasis skyrius** skirtas apmąstyti globalinę krizę per žmogaus ir nežmogiškosios gamtos santykio supratimą. Apžvelgiamos gamtos, kultūros ir tvarumo sąvokoms bei jų tarpusavio ryšys. Tyrimui pagrindą ir įkvėpimą suteikė **šaltiniai ir literatūra** – tai per daugelį metų matyti dokumentiniai filmai ir skaityti straipsniai. Nors daugeliu jų tekste nėra remiamasi tiesiogiai, tačiau sukauptos žinios atvedė prie šiame tekste nagrinėjamų temų bei padėjo atrasti organizacijas, kurių publikuotais leidiniais ir straipsniais remiamasi pirmajame skyriuje aptariant globalinę krizę³. Vienu iš įkvėpimo šaltinių, svarstant apie dualistinę gamtos–kultūros sampratą, tapo Williamo Cronono straipsnis⁴, kuriame autorius pristato šiuolaikinės visuomenės požiūrį į laukinę gamtą kaip priešpriešą žmogaus kuriamai kultūrai ir jo problemiškamą tvarumo kontekste. Šioms idėjoms platesnį istorinį, kultūrinį, o taip pat ir biologinį kontekstą suteikė tokie autoriai kaip Arturo Escobar⁵, Lynn Margulis ir Dorion Sagan⁶. Jų knygos leido dar aiškiau pamatyti kaip viskas yra glaudžiai tarpusavyje susiję, pilnoje įvairovės gamtos struktūroje.

Antrasis skyrius skirtas šiuolaikinio meno rolei tvarumo kontekste, apsvarstant jo poveikį ir potencialą kurti ryšius ir skleisti tvarumo idėjas. Šiame skyriuje naudojami **šaltiniai ir literatūra** padeda

---

³ WWF internetinė svetainė, [interaktyvus], [žiūrėta 2022-05-28], <https://www.worldwildlife.org/>;
World Economic Forum internetinė svetainė, [interaktyvus], [žiūrėta 2022-05-28], <https://www.weforum.org/>;
Earth internetinė svetainė, [interaktyvus], [žiūrėta 2022-05-28], <https://earth.org/>;
Our World in Data internetinė svetainė, [interaktyvus], [žiūrėta 2022-05-28], <https://ourworldindata.org/>.

⁴ William Cronon, „Trouble with Wilderness; Or, Getting Back to the Wrong Nature“, in: *Environmental History*, Vol. 1, No. 1, 1996.

⁵ Arturo Escobar, *op. cit.*

⁶ Lynn Margulis, Dorion Sagan, *What is Life*, University of California Pres Berkeley and Los Angeles, California, 2000; Lynn Margulis, *The Symbiotic Planet – A New Look At Evolution*, London: Hachette UK, 2013.

apžvelgti galimą meno poveikį vidiniam žmogaus balansui palaikyti, santykio su aplinka formavimui bei tarpusavio ryšių stiprinimui. Šiam tikslui pasitarnauja Sacha'os Kagano⁷ įžvalgos apie tai, kaip menas gali būti tvarių ar netvarių procesų visuomenėje atspindys ir variklis. Apie jo svarbą, kaip evoliuciškai neatskiriama kultūrinio elemento, minčių semiuosi iš Ellen Dissanayake⁸. Apžvelgdama asmenines patirtis, remiuosi savo įkurtos *Ideas Block*⁹ organizacijos veiklų istorija. Kitų meno kūrėjų patirtis nagrinėju remdamasi Cameron Davis¹⁰, Vitos Zaman¹¹, Rithika'os Merchant¹², Mona'os Caron¹³ ir Kirstie Macleod¹⁴ veiklomis bei išsakytomis idėjomis jų internetiniuose puslapiuose, straipsniuose ir interviu¹⁵.

Trečiajame skyriuje pristatomas kūrybinis projektas, apjungiantis asmenines ir kolektyvines meno praktikas bei jų tarpusavio sąveikas ir ryšį nagrinėjamų temų kontekste. Pagrindiniai naudojami **šaltiniai** – tai mano kūrybinis projektas bei jo pagrindu tapęs kolektyvinis kūrybinis procesas (siuvinėjimas) ir jo metu vykę pokalbiai. Susitikimų metu surinkta medžiaga yra naudojama visame rašto darbe, tiek apžvelgiant aktualias sąvokas, tiek vertinant meno rolę ir poveikį visuomenėje. Šiame skyriuje naudojama **literatūra** – Gilles'io Deleuze'o ir Felixo Guattari knyga, nagrinėjanti rizomos modelį filosofijoje¹⁶, papildo mano idėjas apie meninio projekto pavadinimą – *Ryšių rizoma*.

---

⁷ Sacha Kagan, *Art and Sustainability: Connecting Patterns for a Culture of Complexity*, Wetzlar : Majuskel Medienproduktion GmbH, 2011.

⁸ Dissanayake Ellen, *Art and Intimacy: How the Arts Began*, Seattle, London: University of Washington Press, 2000; Dissanayake Ellen, *Homo Aestheticus: Where Art Comes From and Why*, Seattle, London: University of Washington Press, 1999.

⁹ *Ideas Block*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-03-18], <https://ideas-block.com/>.

¹⁰ Cameron Davis internetinis puslapis, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-03-11], <https://camerondavisstudio.com/>.

¹¹ Vita Zaman: in *Galerija Vartai*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-22], <https://www.galerijavartai.com/artists/163-vita-zaman/>.

¹² Rithika Merchant internetinis puslapis [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <http://www.rithikamerchant.com/>.

¹³ Mona Caron internetinis puslapis [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11]: <https://monacaron.com/>.

¹⁴ Kirstie macleod internetinis puslapis [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-22]: <https://www.kirstiemacleod.co.uk/>.

¹⁵ Peter vander Wilden, *A Portrait of 4 Environmental Artists in Vermont*, [interaktyvus], 2019, [žiūrėta 2022-05-12], <https://video.vermontpublic.org/video/response-a-portrait-of-4-environmental-artists-in-vermont-aeahmv5/>;

Monika Bertašiūtė-Čiužienė, „Po 20 metų į Lietuvą sugrįžusi Vita Zaman: „Šie laikai – tai emocinės krizės laikai, į kuriuos atsigręžti labai verta“, *15min*, [interaktyvus], 2022, [žiūrėta 2023-03-21], [https://www.15min.lt/kultura/naujiena/vizualieji-menai/po-20-metu-i-lietuva-sugrizusi-vita-zaman-sie-laikai-tai-emocines-krizes-laikai-i-kuriuos-atsigrezti-labai-verta-929-1946528](https://www.15min.lt/kultura/naujiena/vizualieji-menai/po-20-metu-i-lietuva-sugrizusi-vita-zaman-sie-laikai-tai-emocines-krizes-laikai-i-kuriuos-atsigrezti-labai-verta-929-1946528;);

„Rithika Merchant – Festival of the Phoenix Sun“, in: *Our Choices*, [interaktyvus], 2022, [žiūrėta 2023-04-11], <https://ourchoices.co/2022/09/01/rithika-merchant-festival-of-the-phoenix-sun/>.

¹⁶ Gilles Deleuze, Felix Guattari, *Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987.

Aktualios sąvokos:

Antropocenas – laikotarpis, paženklinatas žmogaus veiklos dominavimo Žemės ekosistemose, signalizuojantis apie „šeštąjį didįjį išnykimą“¹⁷. Egocentrinis šio laikmečio mąstymas ir jo pasekmės veda link **globalinės krizės**, pasireiškiančios tiek ekologiniais, tiek socialiniais, kultūriniais, ekonominiais ar politiniais aspektais.

Dekartiškasis dualizmas – René Descartes'o pasiūlytas dualistinis pasaulio vaizdinys, atskiriantis materiją ir formą, protą ir kūną, objektą ir subjektą, racionalumą ir intenciją, žmogų ir gamtą.¹⁸

Gamta – šiame tekste suprantama plačiąja prasme, kaip „visata su visais jos fenomenais“¹⁹, savyje talpinanti ir žmogų bei jo kuriamą kultūrą.

Kultūra – tekste šis žodis naudojamas apibūdinti **žmonių kultūrą**, tačiau remiasi platesne jos samprata, kur kultūra – tai evoliucinių procesų išraiškos forma, paremta socializacijos principais. Šiais principais savo veikimo modelius formuoja tiek gyvūnų, tiek mikroorganizmų, grybų ar augalų visuomenės.²⁰ Todėl žmogaus kuriama kultūra matoma kaip viena iš gamtoje egzistuojančių struktūrų, neatskiriama nuo kitų. Visuomenės veikimo modelius apibūdina **kultūrinės prasmės**: vyraujanti pasaulėžiūra, vertybės ir nuostatos, elgesio normos ir taisyklės, mitai (istorijos).

Kultūros–gamtos priešprieša (dichotomija, dualizmas, dualumas) – tai visuomenėje egzistuojantis gamtos ir kultūros supratimas kaip atskirų, dažnai priešingų elementų. Kai žmogaus kuriami objektai ar tam tikri veikimo modeliai yra laikomi „nenatūraliais“ ar „dirbtiniais“ taip pabrėžiant jų „kitoniškumą“, „išskirtinumą“ ar „destruktyvumą“.

Rizoma – biologijoje šis žodis apibūdina pažangią nuolat augančią šakniastiebių masę, dažniausiai augančią horizontaliai po žeme, išleidžiamų ūglių pagalba kuriančią augalų sistemas. Šis tinklas yra maistingųjų medžiagų saugykla, padedanti augimui ir vystymuisi.²¹ Rizomos samprata taip pat yra naudojamas ir filosofijoje, pasiūlytas Gilles Deleuze ir Félix Guattari, kaip mąstymo apie pasaulį būdas, pabrėžiantis nehierarchinius, nelineinius ryšius tarp skirtingų elementų.²²

---

¹⁷ Deena Robinson, *Sixth Mass Extinction of Wildlife Accelerating – Study*, in: *Earth* [interaktyvus], 2021, [žiūrėta 2022-04-30], <https://earth.org/sixth-mass-extinction-of-wildlife-accelerating/>.

¹⁸ René Descartes, *A discourse on method, Meditations on the first philosophy & Principles of philosophy*, London: Everyman, 1994.

¹⁹ „Nature“, *Collins Dictionary*, [interaktyvus], [žiūrėta 2022-04-11], <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/nature>.

²⁰ Rod Bennisson, “An Inclusive Re-Engagement with our Nonhuman Animal Kin: Considering Human Interrelationships with Nonhuman Animals”, in: *Animals: an open access journal from MDPI* vol. 1,1 40-55, 2010; Ferris Jabr, *The Social Life of Forests*, [interaktyvus], 2020, [žiūrėta 2022-05-14], <https://www.nytimes.com/interactive/2020/12/02/magazine/tree-communication-mycorrhiza.html>.

²¹ “Rhizome“, in: *Biology Online*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-01], <https://www.biologyonline.com/dictionary/rhizome>.

²² Gilles Deleuze, Felix Guattari, *op.cit.*, p. 21.

Tvarus visuomenės vystymasis – šiame tekste suprantamas, kaip sisteminiu mąstymu paremti kultūriniai, socialiniai, politiniai ar ekonominiai visuomenės kismo procesai, užtikrinantys palankias sąlygas Žemės ekosistemoms. Tvaraus vystymosi pagrindas – tarpusavio sąsajų, jų pasekmių ir grįžtamojo ryšio įvertinimas viską apjungiančioje gamtos struktūroje, kur kultūra suprantama kaip neatskiriama jos dalis.

I. TVARUMO VIZIJOS

Kurdami tvarumo vizijas galime jas įsivaizduoti kaip augalus. Tam, kad nauja idėja ar vizija užaugtų visų pirma reikia išleisti šaknis, įsitvirtinti ir atrasti reikalingus resursus. Tik tada gali prasidėti augimas. Todėl šaknis tampa visa ko pagrindu, intencija ir, galimai, prasme. Todėl ir šis tyrimas prasideda nuo šaknų, mėginant atrasti priežastis, kuriant naujas prasmes ir ryšius. Tai mėginimas suprasti Antropoceno gamtą įtakojančių procesų priežastis – kaip atsidūrėme įvairias ekologines, socialines, ekonomines, politines ir kultūrines sritis apjungiančioje krizėje, bei kokią įtaką tam turi mūsų pasaulio supratimas.

Visų pirma apžvelgiami globalinės krizės atspindžiai pasitelkiant statistiką. Susirūpinimą keliantys skaičiai leidžia aiškiau matyti poziciją, kurioje esame atsidūrę. Įvertinus situaciją galima pradėti ieškoti priežasčių. Tai mane atveda prie klausimų „kas yra kultūra?“ ir „kas yra gamta?“, leidžiančių pažvelgti į mūsų pasaulio sampratą. Aptarus gamtos ir kultūros sąvokas, paskutinėje šio skyriaus dalyje nagrinėjama visuomenėje egzistuojanti dualistinė skirtis tarp žmogaus ir gamtos, bei ieškoma naujų perspektyvų šiame santykiuje, padedančių rasti mūsų vietą gamtoje ir geriau suprasti kas yra tvarumas.

Tekstas, žodiniai ir vizualūs koliažai šiame skyriuje papildo vienas kitą ir padeda intuityviai apdoroti informaciją. Juos jungiant, iš skirtingų perspektyvų apsvaustomi tiek krizės atspindžiai įvairiose srityse, tiek kultūros ir gamtos santykis, tiek būdai kurti viltį ir ugdyti naujas idėjas.

1.1. Ateitis ties išnykimo riba

Planetos ištekliai senka. Taigi, jei mums iš tiesų rūpi mūsų planetos ateitis, turime nustoti palikti visas problemas spręsti jiems. Išsaugoti pasaulį rytojui turime mes: tai priklauso nuo jūsų ir nuo manęs.²³

Jane Goodall

1 iliustracija. *Ateitis ties išnykimo riba*, koliažas, Liucija Dervinytė, 2021.

Noriu pradėti šį darbą nuo asmeninių patirčių – šios kelionės pagrindo, o taip pat ir platesnio konteksto suteikiančio prasmę asmeninei kelionei, bei nuo mėginimo suprasti, kas yra toji Antropoceno krizė. Todėl visų pirma, šį darbą pradėsiu apžvelgdama statistiką, apibūdinančią šią krizę. Skaičių gausa yra tikrai didelė ir plačiai aptariama žiniasklaidoje, moksliniuose tyrimuose, dokumentiniuose filmuose, knygose ir visuomenės tarpe. Nuo tokios nerimą keliančios statistikos kilo ir mano asmeninis poreikis leistis giliau į tvarumo temą. Tačiau suprantu, kad per ilgai užsibuvus tokioje informacijoje, gali kilti neviltingas. Todėl svarbu apžvelgus informaciją ją reflektuoti ir ieškoti naujų požiūrio taškų galinčių padėti spręsti problemas.

²³ Jane Goodall, *Reasons for Hope*, Warner books, New York, 1999, p. 307

Pasaulyje nėra vietos atliekoms

Vartotojiškumas ateina
iš psichologinių problemų.
Tada iškeroti miškus,
išnaikinti kitas kultūras.²⁴

2 iliustracija. *Nėra vietos atliekoms*, koliažas, Liucija Dervinytė, 2021.

Stebėdama savo aplinką vis labiau pradėjau atkreipti dėmesį į netvarius visuotinius vartojimo modelius ir jų poveikį. Mano kelionė prasidėjo nuo tekstilės ir mados industrijos, kadangi tai buvo sritis, kurioje dirbau. Ir nors šioje srityje teigiamų pokyčių yra, tačiau jų nepakanka iš esmės pakeisti šią dideliais poreikvojimo kiekiais ir sparčiais tempais paremtą sistemą. Kaip teigiama *World Economic Forum* netvarią mados industriją apžvelgiančiame straipsnyje, ji yra antras pagal dydį vandens vartotojas

²⁴ Koliažas Nr. 7: *Transformacija*, III PRIEDAS. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbių koliažai.

pasaulyje (vieniems marškinėliams pagaminti sunaudojama apie 3000 litrų vandens), ir yra atsakinga už 20% visos pramoninės vandens taršos pasaulyje (tai ir toksiškos medžiagos ir mikroplastiko tarša). Tuo tarpu dideli kiekiai drabužių pagaminamų per metus (pvz., *Zara* per metus pristato 24 kolekcijas), turi trumpą gyvavimo ciklą – dauguma jų keliauja į sąvartynus ar yra sudeginami (kas sekundę sudeginamų ar išmetamų į sąvartyną drabužių kiekis prilygsta vienam pilnam šiukšlių sunkvežimiu).²⁵ Šioje industrijoje egzistuojantys greiti ir pigūs produkcijos tempai suteikia pagrindą žmogaus teisių pažeidimams ir socialinių problemų augimui. Remiantis 2020 metų *Fashion Revollution White Paper* leidiniu²⁶, galima būtų teigti, jog didžioji dalis tekstilės produkcijos yra pagaminama skurdžiai gyvenančiose valstybėse, kur tekstilės fabrikų darbuotojai ne tik gauna žemus atlyginimus, dirba prastomis sąlygomis, bet ir dažnai yra išnaudojami (mados industrija yra viena iš pagrindinių pramonės šakų, prisidedančių prie šiuolaikinės vergovės). Taip pat daugelyje šių šalių amatai visais laikais buvo vienas svarbiausių pajamų šaltinių, tačiau dideli fabrikai vis labiau išstumia vietinę smulkiąją produkciją, kas prisideda ne tik prie mažėjančių pajamų šios profesijos žmonėms, bet ir nykstančių tradicijų. Ir tai yra tik dalis istorijos.

Kai Pasaulis pamiršta

Pagalvok.

Šokoladas.

Degantys palmių aliejaus miškai,

3000 problemų,

Nykstančios rūšys.

Tavo atsakomybė.

Daryk mažiau,

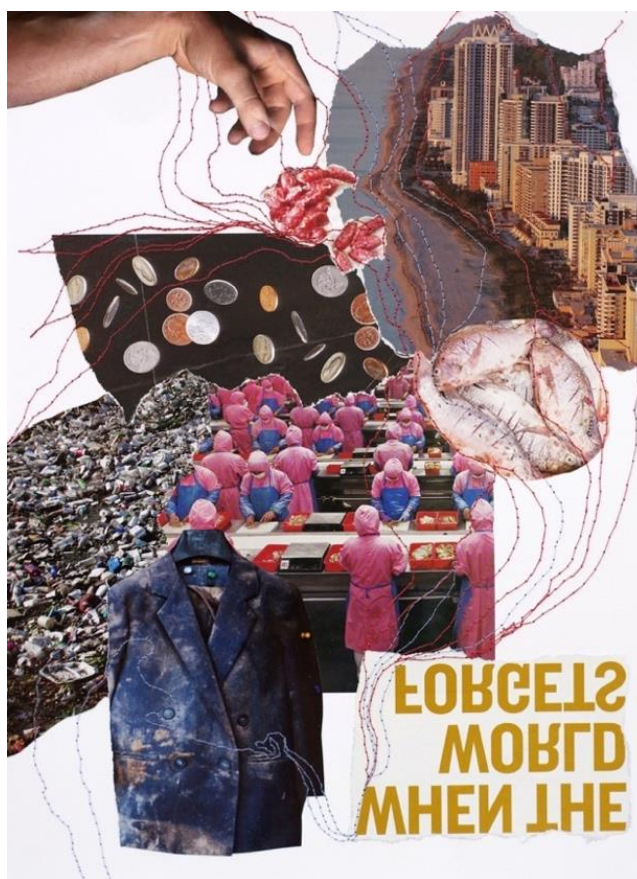
Priimk sprendimus.²⁷

---

²⁵ McFall-Johnsen Morgan, „These facts show how unsustainable the fashion industry is“, in: World Economic Forum, [interaktyvus], 2020-01-31, <https://www.weforum.org/agenda/2020/01/fashion-industry-carbon-unsustainable-environment-pollution/>.

²⁶ Sarah Ditty [ir kt.], *Why We Still Need A Fashion Revolution: Fashion Revolution White Paper, Fashion Revollution*, 2020.

²⁷ Koliažas Nr. 9: *Tai ne tavo atsakomybė*, III PRIEDAS. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbių koliažai.

3 iliustracija. *Kai pasaulis pamiršta*, koliažas, Liucija Dervinytė, 2021.

Gamta leidžia žmogui vystytis, tačiau mūsų nuolatinis žemės išteklių poreikis spartina ekosistemų nykimo tempus. *Pasaulio gamtos fondo* pasaulinės biologinės įvairovės ir planetos sveikatos tendencijų tyrime *The Living Planet Report*²⁸, nurodoma, kokį poveikį turi žmogaus veikla žemės ekosistemos, ne tik skirtingų rūšių populiacijoms, bet ir žmonių sveikatai bei kitiems mūsų gyvenimo aspektams. Tyrimai rodo, jog 73% neapledėjusio žemės paviršiaus jau yra paveikta žmogaus veiklos, didžioji dalis vandenynų užteršti, o pelkių skaičius yra sumažėjęs 85%, dėl to net milijonas skirtingų gyvūnų, vabzdžių ir augalų rūšių yra ties išnykimo riba, o tarp 1970 – 2016 metų žinduolių, paukščių, varliagyvių, roplių ir žuvų populiacijos dydis sumažėjo vidutiniškai 68%. Tuo tarpu Hannah'os Ritchie straipsnyje²⁹ rašoma, jog didelė dalis žemės plotų, apie 50%, yra naudojami maistui užauginti: gyvulininkystė užima beveik 80% pasaulio žemės ūkio paskirties žemės, tačiau pagamina mažiau nei 20% pasaulio suvartojamų kalorijų. Žemės ūkio daroma žala planetai yra tikrai didelė, tarp kurios 80% pasaulio miškų

²⁸ R.E.A. Almond, M. Grooten, T. Petersen (Eds), WWF (2020) *Living Planet Report 2020 – Bending the curve of biodiversity loss*, Gland, Switzerland: WWF, 2021.

²⁹ Hannah Ritchie, „How much of the world’s land would we need in order to feed the global population with the average diet of a given country?“, in: *Our World in Data*, [interaktyvus], 2017-10-03, <https://ourworldindata.org/agricultural-land-by-global-diets>.

kirtimo, 50% gėlo vandens ir 70% sausumos biologinės įvairovės nykimo, o taip pat ir 70% gėlo vandens suvartojimo. Nepaisant to, jog mūsų maisto produkcija tokia reikli resursams, didelė jo dalis yra iššvaistoma, bet tuo pačiu metu net 820 milijonų pasaulio gyventojų vis dar susiduria su alkio ir net bado problema.³⁰ Ir tai, žinoma, nėra vienintelės problemos su kuriomis susiduriame šiais laikais.

Žmonijos veikla daro didelį poveikį mus supančiai aplinkai, bet ir atsigręžia prieš mus pačius. Virusai iš žmogaus veikiamų ekosistemų dažnai pasiekia ir mus, o mūsų sveikatą taip pat smarkiai veikia oro tarša ar valgomo maisto kokybė. Vis daugiau žmonių yra priversti palikti savo namus dėl sausrų, potvynių, ar kitų stichinių nelaimių. Kaip rašo Ida Tetsuji, yra spėjama, kad 2050 metais klimato pabėgėlių skaičius gali siekti bent 1.2 milijardo³¹. Nepaisant to, nesugebame vieningai nuspręsti kuria linkme turėtume kreipti žmonijos trajektoriją, kad kurtume gyvybei palankesnes sąlygas. Dažnai tie, kurie kelia klausimus ir bando atkreipti dėmesį į mūsų veiklų pasekmes atsiduria pavojuje, yra persekiojami, kartais net nužudomi. Kaip teigiama *Global Witness* organizacijos 2021-ųjų metiniame pranešime, apžvelgiančiame klimato aktyvistų padėtį pasaulyje³², 2020 metais buvo nužudyti 227 klimato aktyvistai, vidutiniškai daugiau nei 4 per savaitę. Šis skaičius kasmet auga, lyginant su 2013 metais, jis išaugo du kartus. Dauguma šių mirčių įvyksta dėl organizuoto nusikalstamumo, kaip atsakas į mėginimą priešintis korporacijų veiklai.

Gyvenimas po apokalipsės

Ateina toks metas,
kai pati gamta parodo,
kad kažkas negerai,
kažką reikia keisti.

Einame į naują žmonijos etapą.
Neaišku kaip kas bus,
nebus gerai.

Bus daug sunkumo,
didelis virsmas į kažką neaiškaus.
Bet žmonija linkusi prisitaikyti.³³

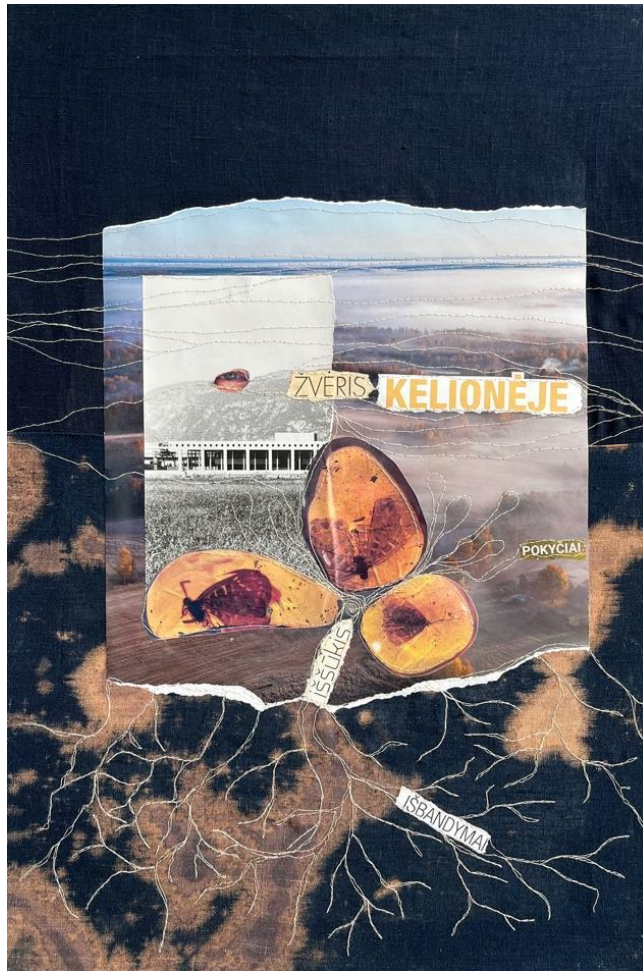
---

³⁰ R.E.A. Almond, M. Grooten, T. Petersen (Eds), *op. cit.*, p. 61-63.

³¹ Ida Tetsuji, „Climate refugees – the world’s forgotten victims“, in: *World Economic Forum*, [interaktyvus], 2021-06-18, <https://www.weforum.org/agenda/2021/06/climate-refugees-the-world-s-forgotten-victims/>.

³² *Global Witness, Last Lines of Defence: The industries causing the climate crisis and attacks against land and environmental defenders*, 2021, p. 12.

³³ Koliažas Nr. 2: *Kurti iš vidaus*, III PRIEDAS. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbių koliažai.

4 iliustracija. *Žvėris kelionėje*, tekstilinis koliažas, Liucija Dervinytė, 2020

Galbūt aiškiau matomi pokyčiai visuomenėje vyksta svarbių įvykių ar stiprių sukrėtimų laikotarpiais, ir galbūt šiuo metu išgyvename būtent vieną tokių momentų. Patekę į naują realybę dažnai turime pakoreguoti savo įpročius tam, kad prisitaikytume prie pokyčių. Tai suteikia pagrindą naujų požiūrio taškų ir vertybių atsiradimui. 2020 metais prasidėjusi Covid-19 pandemija, išryškino mūsų gebėjimą veikti kartu ir padėti vieni kitiems, tuo pat metu išryškėjo sveikatos sistemos silpnosios vietos, augo visuomenės susiskaldymas, o labiausiai pažeidžiamiesiems visuomenės sluoksniams šis periodas sukėlė dar daugiau iššūkių nei ir taip sudėtinga jų kasdienybė. Vos tik aprimus pandemijai, 2022 metų vasario mėnesį prasidėjo naujas didelio masto geopolitinis konfliktas – Rusijos karas prieš Ukrainą. Ir deja, tai yra tik vienas iš konfliktų vykstančių pasaulyje. Tiek karai, tiek pandemijos, remiasi ryšių disbalansu, ar tai būtų kova dėl gamtinių išteklių, ideologinių nesutarimų, ar žmogaus sukeltas ekosistemų nykimas bei intensyvi gyvulininkystė (per pastaruosius 30 metų maždaug 60-70% naujų

žmonių ligų buvo zoonotinės kilmės³⁴). Vienaip ar kitaip, visa tai yra žmogaus siekio dominuoti „kitų“ atžvilgiu atspindys.

Pasinėrus į pasaulio įvykių naujienų srautus atrodo, kad vilties lieka vis mažiau. Tačiau, kaip teigia Donna J. Haraway, šiais neramiais laikais itin svarbu nenugrimzti į neviltį, nesusitelkti per daug į galimas ateities grėsmes, o mokytis išlikti dabartyje – „gyventi su bėda mūsų pažeistoje planetoje“³⁵. Tad tenka pačiai sau priminti, jog nepaisant visų sunkumų ir destruktijos, kiekviena krizė – tai kažko naujo pradžia, tai galimybė mokytis ir kurti naujas prasmes. Kiekviena patirtis atveria prieš tai buvusias užvertas duris, o prisitaikius prie naujos situacijos, galime ir vėl auginti idėjas.

---

³⁴ Dalberg Advisors, *Covid19: Urgent Call to Protect People and Nature*, WWF, 2020, p. 38.

³⁵ Donna J. Haraway, *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*, Duke university Press, 2016, p. 1.

1.2. Kultūra gamtoje ar gamta kultūroje?

Viskas yra dualu; viskas turi savo polių; viskas turi savo priešybę; panašus ir nepanašus yra vienas ir tas pats; priešybės identiškios savo prigimtimi, bet skiriasi laipsniu; kraštutinumai sutampa; visos tiesos – tik pusiau tiesos; visus paradoksus galima suderinti.³⁶

The Kybalion

Paavo Pylkkänen teigia, kad mūsų realybės samprata daro didžiulį poveikį mūsų elgesiui gamtos ir kitų žmonių atžvilgiu, o taip pat ir mūsų, kaip individų, gyvenimo prasmės suvokimui³⁷. Todėl svarbu suprasti, kaip mes suprantame savo vietą pasaulyje, ką vadiname gamta, o ką – kultūra. Ir nors abi sąvokos plačiai vartojamos, jos turi keletą reikšmių, kintančių priklausomai nuo konteksto, laikmečio ar vertybinių nuostatų. Kaip pastebi Frédéricas Ducarme‘as ir Denis Couvet savo straipsnyje „What does ‘nature’ mean?“, „nors gamtos išsaugojimas tapo pagrindiniu socialiniu rūpesčiu, gamtos idėja tebėra sunkiai suprantama“³⁸.

Gimimas, prigimtis, būtis

Žodis „gamta“ lietuvių kalboje yra semantiškai artimas žodžiams „gimimas, prigimtis, būtis“³⁹, panašiai kaip ir senovės lotynų kalboje „natura“ – tai „gimimas, prigimtis“⁴⁰, ir senovės graikų kalboje „physis“ – „gamta, gimimas, prigimtis, kūrinys, esybė, medžiaga“⁴¹. Manoma, jog žodis „nature“ yra kilęs iš indoeuropietiškos šaknies „bheu“, anglų kalbos veiksmažodžio „be“ protėvio.⁴² Sugrįžus į dabartinę anglų kalbą, apibendrinus *Collins* žodyne pateikiamą informaciją, galima būtų išskirti tris pagrindines žodžio „nature“ reikšmes. Viena jų pabrėžia atskirtį tarp žmogaus (bei jo veiklos) ir jį supančios aplinkos – „visa pasaulio gyvybė, objektai, įvykiai ir procesai, nesusiję su žmogumi, arba nesukurti žmogaus“, „laukinė, primityvi būseną, ar kraštovaizdis, nepalieti civilizacijos“. Kita šio žodžio reikšmė naudojama apibūdinti objektų ar žmonių prigimtines savybes – tai „pagrindinės asmens ar daikto savybės, tapatybė ar esmė“. Tuo tarpu trečioji reikšmė naudojama apibūdinti gamtą plačiaja

³⁶ [Three Initiates, 1862–1932] *The Kybalion: A Study of the Hermetic Philosophy of Ancient Egypt and Greece*, 2020, New York, St. Martin’s Essentials.

³⁷ Paavo Pylkkänen, *The Search for Meaning: the New Spirit in Science and Philosophy*, The Aquarian Press, 1989, p. 17-18.

³⁸ Frédéric Ducarme, Denis Couvet, „What does ‘nature’ mean?“, in: *Palgrave Commun* 6, 14, 2020.

³⁹ „Gamta“, in: Sisteminiis žodynas, Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema „E. kalba“, [interaktyvus], [žiūrėta 2022-04-11], <https://ekalba.lt/>.

⁴⁰ „Gamta“, in: Lotynų–lietuvių kalbų žodynas, Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema „E. kalba“.

⁴¹ „Gamta“, in: *Senosios graikų–lietuvių kalbų žodynas*, Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema „E. kalba“.

⁴² Frédéric Ducarme, Denis Couvet, *op. cit.*, p. 2.

prasmė, kaip „visatą su visais jos fenomenais“⁴³. Taigi egzistuoja skirtingos šio žodžio sampratos, tačiau mano manymu, įvairūs gamtos apibrėžimai telpa trečiojoje šio žodžio reikšmėje, apibūdinančioje gamtą kaip visą egzistenciją apjungiančius aspektus ir struktūras. Šis gamtos apibūdinimas taip pat savyje talpina ir žmogų bei jo kuriamą kultūrą, kaip neatskiriamą jos dalį. Nepaisant to, kultūra dažnai laikoma priešybe gamtai.

5 iliustracija. *Prigimtis*, tekstilinis koliažas, Liucija Dervinytė, 2021.

Kultivavimas, rūpinimasis, saugojimas

Šiame darbe žodis „kultūra“ naudojamas apibūdinti žmogaus veiklas, nors kultūra ir nėra išskirtinai visuomenę apibūdinanti sąvoka. Tad kas yra kultūra? „Kultūros“ šaknis galime rasti lotynų kalboje, kur šis žodis kilo iš „colere“, reiškiančio „rūpintis, saugoti, įdirbti, kultivuoti“⁴⁴, ir iš kurio

⁴³ „Nature“, in: *Collins Dictionary*, [interaktyvus], [žiūrėta 2022-04-11], <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/nature>.

⁴⁴ „Culture“, in: *Online Etymology Dictionary*, [interaktyvus], [žiūrėta 2022-04-19], <https://www.etymonline.com/word/culture>.

atsirado „cultura“ – „kultivavimas, rūpinimasis, kultūra, agrokultūra, pagerbimas“⁴⁵. O peržvelgus žodžio „kultūra“ reikšmes anglų ir lietuvių kalbose galima būtų apibendrinti, jog kultūra – tai visuomenės žinių, vertybių, tradicijų ir veiklų visuma, perduodama socialinių ryšių pagrindu, tai ir „visa, kas sukurta žmonių fiziniu ar protiniu darbu“⁴⁶. Taip pat egzistuoja ir siauresnė reikšmė, apjungianti tokias žmogaus veiklas kaip menai ar filosofija, kurios laikomos svarbiomis civilizacijos mąstysenos formavimosi raidoje.⁴⁷ Tuo tarpu kultūros politikos analitikas Jonas Hawkesas kultūrą apibūdina kaip „visus žmonių santykius apjungiančią terpę, raiškos priemonę ir informaciją, apibūdinančią socialinių vyksmų rezultata, išreikštą materialiomis ir nematerialiomis formomis“⁴⁸. Socialinių mokslų ir meno srityje dirbantis tyrėjas Sacha Kaganas apibrėžia kultūrą kaip „kolektyvinę žinių ir susitarimų atmintį, kuri, sąveikaudama su individualiu protu, formuoja idėjų ir mentalinių vaizdinių ekosistemą“⁴⁹. Egzistuoja ir daugiau „kultūros“ reikšmių, pavyzdžiui, tinkamos terpės gyvybei suteikimas ir palaikymas, kalbant apie bakterijų, gyvūnų ar augalų auginimą⁵⁰. Dauguma kultūros apibrėžimų skirti apibūdinti būtent žmogaus veiklas, nors nesame vieninteliai gebantys dalintis informacija ir mokytis socializacijos pagalba. Aplinkosaugininkas Rodas Bennisonas siūlo kultūrą apibrėžti kaip „natūralių evoliucinių procesų išraišką, apibūdinančią tam tikras gyvūnų visuomenes“⁵¹. Tačiau čia būtų galima pridėti, jog ir kitos gyvybės formos veikia socializacijos principais, todėl ir formuoja kultūras, kaip pavyzdžiui mikroorganizmai, grybai ar augalai. Taip galima suformuoti platesnę sąvoką, kur kultūra – tai gamtos išraiškos forma, apibūdinanti įvairių ekosistemos dalyvių būdus prisitaikyti ir evoliucionuoti, paremtus socializacijos principais. Čia būtent svarbus kultūrą apibūdinantis aspektas yra socialiniai ryšiai, kurių pagrindu ir kuriame kultūrą, tad ir veikimo principus. Toks apibrėžimas pasitarnauja atviresnio pasaulio vaizdinio formavimui.

Apžvelgus gamtos ir kultūros sąvokas galima mėginti atsakyti į klausimą, kuris taip pat yra ir šio skyriaus pavadinimas – „kultūra gamtoje ar gamta kultūroje?“. Mano manymu abu teiginiai gali egzistuoti vienas šalia kito, nepaneigdami vienas kito. Jei kultūra yra gamtos veikimo išraiška, vadinasi ji egzistuoja gamtoje. Ne tik egzistuoja joje, kaip tam tikroje aplinkoje, bet ir negali būti atskirta nuo jos, negali egzistuoti be jos. Tad kalbėdami apie kultūrą, tuo pačiu metu kalbame ir apie gamtą. Dėl šios priežasties galima sakyti, jog gamta taip pat egzistuoja kultūroje, tai yra pagrindas formuojantis kultūrą, jos šaknys. Gamta yra sudaryta iš daugybės kultūrų sąveikaujančių tarpusavyje. Ir vis tik priimti žmogų

⁴⁵ „Culture“, in: *Online Etymology Dictionary*.

⁴⁶ „Kultūra“, in: Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema „E. kalba“, *op. cit.*

⁴⁷ „Culture“, in: *Collins Dictionary, op. cit.*

⁴⁸ Jon Hawkes, p. 3.

⁴⁹ Sacha Kagan, *Art and Sustainability: Connecting Patterns for a Culture of Complexity*, Wetzlar: Majuskel Medienproduktion GmbH, 2011, p. 13.

⁵⁰ *Collins Dictionary, op. cit.*

⁵¹ Rod Bennison, “An Inclusive Re-Engagement with our Nonhuman Animal Kin: Considering Human Interrelationships with Nonhuman Animals”, in: *Animals: an open access journal from MDPI* vol. 1,1 40-55, 2010.

ir jo kuriamus artefaktus kaip visa apjungiančio tinklo dalį nėra taip paprasta. Todėl paskutiniame šios dalies skyriuje bus plačiau aptariamas visuomenėje išsisknijęs dualistinis šių sampratų vaizdinys bei kaip jis gali būti transformuojamas siekiant kurti tvaresnes ateities vizijas.

6 iliustracija. *Kultivacija*, išsiuvinėta kūrybinio projekto dalyvės, Emilijos, tėčio liemenė, Liucija Dervinytė, 2021.

1.3. Tvarumas simbiozėje

Turime pradėti iš tikrųjų klausytis likusios gyvybės. Kaip tik viena melodija gyvoje operoje, mes esame atsikartojantys ir pastovūs. Galime galvoti apie save, kaip kūrybingus ir originalius, bet tuose talentuose mes esame ne vieni. Galima pripažinti arba ne, mes esame tik viena orkestruotos gyvybės formos dalis. Su savo šlovinga nežmogiškąja praeitimi ir neaiškia, bet provokuojančia ateitimi, ši gyvybė, mūsų gyvybė, dabar, taip kaip ir buvo visada, yra įtvirtinta likusioje juslioje Žemės simfonijoje.⁵²

Lynn Margulis

Apžvelgus gamtos ir kultūros sampratas galima aiškiau matyti tarp jų egzistuojančias priešybes ir jungtis. O taip pat ir šių vaizdinių įtaką [ne]tvariam visuomenės vystymuisi. Todėl leidžiوسي tyrinėti, kas įtakojo dualistinę gamtos–kultūros vaizdinį visuomenėje bei kaip jis gali būti transformuojamas. Taip pat mėginu rasti atsakymą, kas yra tvarumas ir kaip galime ugdyti tvarias visuomenes. Tai, galiausiai, suteikia pagrindą apmąstymams apie tai, kaip galėtume kurti tvaresnius santykius su savo vidiniais pasauliais, mus supančia aplinka ir kitomis gyvybės formomis, įskaitant ir žmonių bendruomenes.

Gamtos–kultūros poliai

Destrukcija
duoda pradžią
kažkam naujam.

Viskas ateina iš gamtos.

Mokausi priimti,
kad žmogus
irgi gamta.⁵³

Nors iš biologinės perspektyvos žmogų suprantame kaip dalį gamtos, tačiau dažnai pabrėžiame, jog mūsų socialiniai ryšiai ir kultūra (vertybės ir artefaktai) nėra natūralūs dariniai. Ši priešprieša buvo aptariama ir kolektyvinio siuvinėjimo metu vykusiuose pokalbiuose. Dalyviai dažnai akcentuodavo, jog žmogaus kuriami objektai ar gamtoje egzistuojančių medžiagų modifikavimas bei destruktivus žmogaus elgesys nėra „natūralūs“. Toks žmogaus vietos gamtoje supratimas, kurį kviečiu kvestionuoti tiek savo

⁵² Lynn Margulis, Dorion Sagan, *op. cit.*, p. 245.

⁵³ Koliažas Nr. 4: *Iš gamtos*, III PRIEDAS. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbių koliažai.

tyrime, tiek kūrybinio projekto metu, iliustruoja per ilgą žmonijos vystymosi laikotarpį susiformavusį ir nusistovėjusį pasaulio modelį, vis dar atsispindintį daugelyje visuomenės sferų.

7 iliustracija. *Gamtos-kultūros poliai*, koliažas, Liucija Dervinytė, 2021.

Pasak istoriko Williamo Cronono, „šiuolaikinėje visuomenėje egzistuojantis laukinės gamtos įsivaizdavimas kaip paskutinės žmogaus destruktivaus elgesio nepalietos vietos žemėje vizija, o miestų – kaip gamtos nebuvimo, pastato kultūrą ir gamtą į du priešingus polius“⁵⁴. Šis supriešinimas nėra universalus nekintantis vaizdinys, o veikiau įtakojamas skirtingų kultūrinių tradicijų ir pasaulėžiūrų įvairiais visuomenės vystymosi periodais. Istorikas ir žurnalistas Peteris Watsonas, nagrinėdamas šį dualistinį požiūrį teigia, jog pirmieji pokyčiai suteikę pagrindą šiai atskirčiai įvyko tikriausiai Bronzos amžiaus pabaigoje, kartu su gyvulininkystės pradžia. Mažesnis kontaktas su augmenija ir jos augimo ciklais bei poreikis kontroliuoti gyvūnus įtakojo gamtos sakralumo silpnėjimą.⁵⁵ Taip pat Europoje stiprią įtaką padarė Krikščionybės įsigalėjimas, kai Dievas, visa ko kūrėjas, buvo laikomas esąs aukščiau

⁵⁴ William Cronon, *op. cit.*, p. 24.

⁵⁵ Peter Watson, *The Great Divide: Nature and Human Nature in the Old World and New*, London: Harper Collins Publishers Ltd., 2011, p. 494–496.

gamtos, kaip jos valdytojas. Taip ir žmogus, sukurtas pagal jo pavyzdį, įgavo dieviškas savybes, suteikusias jam teisę elgtis su gamta kaip su įrankiu savo poreikiams tenkinti.⁵⁶ Apšvietos epochoje, XVII amžiuje, pasaulio ir visatos vaizdinys buvo vis labiau mechanizuojamas, o žmogaus ir gamtos priešprieša stiprėjo.

Svarbią įtaką dualistiniam gamtos-kultūros vaizdiniui padarė prancūzų filosofas, matematikas ir fizikas René Descartes'as. Savo tekstuose jis žmogų apibūdina kaip vienintelį sielą turintį gyvūną ir todėl galintį racionaliai mąstyti šiame mechanistiniame pasaulyje, bei siūlo pasaulį vertinti iš dualistinės perspektyvos – atskiriant materiją ir formą, protą ir kūną, objektą ir subjektą, racionalumą ir intenciją, žmogų ir gamtą.⁵⁷ Lynn Margulis dekartiškąjį dualizmą pavadino „Dekarto licencija“, suteikusia žmogui, kaip vienintelei dieviškai būtybei, turinčiai sielą, teisę manipuliuoti, eksperimentuoti ar net naikinti gamtą, kuri buvo matoma kaip negyvas mechanizmas, sukurtas pagal Dievo matematinį modelį.⁵⁸ Toks požiūris padėjo praplėsti mokslinių tyrimų ribas ir taip suteikė pagrindą sparčiam visuomenės vystymuisi, tačiau iš kitos pusės mokslas tapo vienintelėmis „teisingomis“ žiniomis ir prarado dialogą su kitomis žinojimo formomis⁵⁹, atmesdamas mistinį ir mitinį mąstymą⁶⁰. Kaip pastebi antropologas Arturo Escobar, „dekartiškojo dualizmo idėjos vis dar atsispindi mūsų patriarchalinėse kapitalistinėse visuomenėse, kurių prioritetą yra produkcija ir vartojimas (vietoj kitų egzistavimo būdų vertinimo), individuali sėkmė (vietoj kolektyvinės gerovės), orientavimasis į ateitį (vietoj buvimo čia ir dabar), o taip pat ir dvasingumo bei bendrumo jausmo pavaldumas materializmui, būvio – troškimui valdyti“⁶¹. Mano manymu, toks dualistinis požiūris, skirstantis pasaulį į „juoda ir balta“, kur viena „tiesa“ yra teisesnė už kitą, suteikia pagrindą hierarchijoms ir susipriešinimui bei dar labiau didina atskirtį tarp gamtos ir kultūros, tarp bendruomenių ir individų, bei kelia sąmyšį mūsų vidiniuose pasauliuose. Visa tai suteikia netvarų pagrindą, ant kurio stovėdami mėginame kurti tvaresnę ateitį.

Priimti šešėlinę pusę

Kol nepriimi
savo inertiškumo,
neapgalvotumo,
nenuoseklumo,
sunku eiti į balansą

---

⁵⁶ Frédéric Ducarme, Denis Couvet, *op. cit.*, p. 3.

⁵⁷ René Descartes, *op. cit.*

⁵⁸ Lynn Margulis, Dorion Sagan, *op. cit.*, p. 38.

⁵⁹ Arturo Escobar, *op. cit.*, p. 89.

⁶⁰ Claude Lévi-Strauss, *Myth and Meaning*, Toronto: University of Toronto Press, 1978, p. 13

⁶¹ Arturo Escobar, *op. cit.*, p. 91.

su savimi.⁶²

8 iliustracija. *Kodėl mes tiesiog negalime sutarti?*, tekstilinis koliažas ant projekto dalyvės, Martynos Plioplytės-Zujienės, palaidinės, Liucija Dervinytė.

Nors tvarumo tema labai plačiai aptariama įvairiose visuomenės sferose, mums vis dar sunkiai sekasi pasukti žmonijos kursą konstruktyvesne linkme. Todėl manau, jog vis dar turime kuo daugiau ir kuo įvairesniais būdais kalbėti apie tai kaip galime gyventi „tvariau“, nes tik dalindamiesi idėjomis galime kurti gilesnį ir pilnesnį supratimą. Todėl ir kūrybinio projekto siuvinėjimo pokalbių metu aptariame šią temą. Vieniems tvarumas siejasi su mažesniu vartojimu, kitiems – ilgaamžiškumu ar atsakingumu. Šios sąsajos paliečia tam tikrus tvarumo taškus, tačiau neaprepia daugybės kitų. Todėl visų pirma norisi apibrėžti platesnę tvarumo sampratą, kuria remiantis būtų galima analizuoti jo daugialypes tarpusavyje susijusias dalis.

Pažvelgus į „tvarumo“ reikšmę lietuvių kalboje, matome, jog jis apibrėžiamas kaip tai, kas „tvirta, patvaru, pastovu ir nekintama“⁶³. Į anglų kalbą žodis „sustainable“ atėjo iš lotynų veiksmazodžio „sustinere“, reiškiančio „palaikyti, nešti, ištvirti“⁶⁴. o „sustainable“ yra apibūdinamas kaip gebėjimas palaikyti tam tikros veiklos tęstinumą ir pastovias sąlygas, nesukeliant žalos ar problemų. Tvarumas skirstomas į ekologinį ir ekonominį, ir apibūdinamas kaip tinkamų sąlygų žmonių populiacijos augimui

⁶² Koliažas Nr. 3: *Su vidine ramybe*, III PRIEDAS. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbiai.

⁶³ „Tvarus“, Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema „E. kalba“, *op. cit.*

⁶⁴ „Sustainable“, *Online Etymology Dictionary, op.cit.*

ar ekonominiam vystymuisi užtikrinimas, nepadarant didelės ekologinės žalos, neišnaudojant natūraliųjų resursų, neužteršiant aplinkos, o ekonominiu požiūriu – nesukeliant infliacijos.⁶⁵ Tuo tarpu apžvelgiant literatūros šaltinius, galima matyti, jog dažnai tvarumas siejamas su visuomenės ekonominiu vystymusi. Darnaus vystymosi terminas buvo apibrėžtas dar 1987 m. *World Commission on Environment and Development* ataskaitoje *Our Common Future* ir vis dar naudojamas 2022 metais. Šioje ataskaitoje tvarumas apibūdinamas kaip „vystymasis, tenkinantis dabarties poreikius, nepakenkiant ateities kartų galimybėms patenkinti savuosius“. Tuo tarpu netvarus visuomenės vystymasis, įtakojantis Žemės sistemas, apibūdinamas kaip negebėjimas prisitaikyti prie natūralių gamtos modelių.⁶⁶ Mano manymu, taip apibūdinami tiek tvarios, tiek netvarios, visuomenės modeliai remiasi dualistine kultūros ir gamtos samprata, pagal kurią žmogus egzistuoja atskirai nuo gamtos, mėgindamas perprasti jos veikimo principus. Tuo tarpu balansas yra reikalingas tik tiek, kiek jis patenkina žmogaus poreikius ir ekonominį augimą. Ir nors vis dar esame linkę remtis tokiomis idėjomis, tačiau iš lėto jos įgauna naujas formas, praplečiančias tvarumo sampratos ribas.

Platesne prasme tvarumą būtų galima apibūdinti kaip lygiaverčių ir efektyvių gamtos struktūrų tarpusavio santykių kūrimą. Tokių, kurie padeda palaikyti pastovias sąlygas gyvybės egzistavimui ir vystymuisi. Galbūt tvarumo sampratą galėtume geriau suprasti pažvelgę į senąsias pasaulio kultūras. Ekologė Teresa Ryan Sm'hayetsk, teigia, jog remiantis aborigeniškosiomis pasaulio sampratomis ir tradicijomis, „tvarumas – tai mąstymas sistemomis su visomis jų tarpusavio sąsajomis, pasekmėmis ir grįžtamojo ryšio ciklais“⁶⁷. Galbūt viskas prasideda nuo supratimo, jog žmogus – tai „tik viena orkestruotos gyvybės formos dalis“⁶⁸, negalinti egzistuoti be kitų. Tam, kad rastume balansą tarp destrukcijos ir konstrukcijos, kaip teigia Arturo'as Escobaras, „turime priimti jas kaip lygiavertes puses, ir pradėti vertinti kitas, dažnai nuvertinamas, puses – emocijas, intuciją, dvasingumą, materiją, nemokslines žinias, ne-žmones, neorganines gyvybės formas, mirtį“⁶⁹. Williamas Crononas mano, jog „priimdami visą natūralaus kraštovaizdžio spektrą, įskaitant ir kultūrinį, galime rasti bendrą vidurio tašką apjungiantį laukinę gamtą ir miestą į vietą, vadinamą namais“⁷⁰. Kaip taikliai pasakė viena iš siuvinėjimo projekto dalyvių, galbūt tvarumas ir yra šis nuolatinis mėginimas integruoti „šešėlines“ puses savo kasdienybėje⁷¹ ir kartu kurti mus jungiančias prasmes, padedančias siekti bendrų tikslų. Tai kelionė su daugybe bandymų, klaidų ir mokymosi iš jų.

---

⁶⁵ „Sustainable“, *Collins Dictionary*, *op. cit.*

⁶⁶ World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, New York: Oxford University Press, 1987, p. 41, p. 255.

⁶⁷ Ferris Jabr, *The Social Life of Forests*, [interaktyvus], 2020, [žiūrėta 2022-05-14], <https://www.nytimes.com/interactive/2020/12/02/magazine/tree-communication-mycorrhiza.html>.

⁶⁸ Lynn Margulis, Dorion Sagan, *op. cit.*, p. 245.

⁶⁹ Arturo Escobar, *op. cit.*, p. 95.

⁷⁰ William Cronon, *op. cit.*, p. 17.

⁷¹ Koliažas Nr. 3: *Su vidine ramybe*, III PRIEDAS. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbiai.

Apibendrinant pirmąją tyrimo dalį, būtų galima daryti **išvadas**, jog žmogaus veiklą įtakojama globalinė krizė, kurioje esame atsidūrę, yra paremta netvariais tarpusavio santykiais. Tokiais, kurie nėra pasirengę priimti „kito“, „neigiamo“, „klaidingo“ ar „destruktyvaus“. Integravę žmogiškąją kultūrą į viską apjungiantį gamtos tinklą galime pažvelgti į platesnį pasaulio vaizdinį. Tokį, kuriame egzistuoja skirtingos tiesos ir požiūrio taškai, padedantys kurti bendras prasmes. Ir nors žmogaus keliamą destrukciją išbalansuoja natūralios struktūras, ji taip pat yra natūralių žmonijos vystymosi procesų dalis. Galbūt jie nėra mums gerai suprantami, tačiau veda prie pokyčių ir naujų evoliucijos etapų. Kiekvienas esame šių procesų dalis, todėl galime prisidėti prie jų tolimesnio kurso, judėdami tvaresnės vizijos linkme.

II. ĮKVĖPTI POKYČIUS

Taip, kaip augimui reikalingas deguonis, taip ir pokyčiams reikia gryno oro. Noras surasti gaivų vėjo gūšį kūrybiniame judesyje, sudarantį sąlygas tvarių idėjų augimui, atveda į meninės kūrybos prasmės paieškas. Kylant tvaraus vystymosi šaknimis į viršų, kur mūsų pasaulio supratimas ir kultūra formuoja tolesnį augimą, menas išryškėja kaip vienas iš žmonijos vystymosi dėmenų, egzistuojantis nuo pat jos atsiradimo laikų.

Šis skyrius – tai jungties taškas tarp pirmojo ir paskutiniojo šio darbo skyrių, tarsi augalo stiebas užtikrinantis, jog maistingosios medžiagos pasieks visas jo dalis ir padės tolimesniam augimui. Jame mėginama rasti atsakymą, kokiais būdais menas gali prisidėti prie tvaresnio visuomenės vystymosi bei tapti jo dalimi. Čia ieškoma asmeninių atsakymų, apžvelgiant ir kitų menininkų kūrybą. Svarstoma apie dekartiškojo dualizmo atskirtus intuiciją ir racionalumą, kaip jie apsijungia ir papildo vienas kitą kūryboje, bei koku būdu tai gali sąveikauti su mokslinėmis žiniomis visuomenėje. Galiausiai, svarstant ne tik apie skirtingų elementų tarpusavio sąsajas, bet ir apie tarpasmeninius ryšius, bei savo vidinio pasaulio pažinimą jų pagalba, prieinama prie bendruomeninio meno praktikų ir jų poveikio individo pasaulio supratimui.

2.1. Meno skambesiai

Menas – tai prasmės kūrimas pasakojimais, vaizdais, garsais, performansais ir kitais metodais, leidžiančiais žmonėms pasidalinti savo patirtimi ir jausmais apie tai, ką reiškia gyventi.⁷²

François Matarasso

Pirmajame skyriuje apsvarsčiusi kultūros užimamą vietą gamtoje, šį skyrių pradėdama su siekiu pažvelgti į kultūros ir meno, kaip vienos iš kultūros sudedamųjų dalių, užimamą vietą šių dienų visuomenėje ir tvarumo kontekste. Greičiausiai nėra vieno atsakymo, kodėl menas lydi visuomenę nuo pat seniausių laikų, tačiau viena aišku – jis tapo žmonijos evoliucijos dalimi, keitėsi ir augo kartu su ja, todėl svarbu geriau suprasti jo vietą kultūroje.

Ilgą laiką Vakarų valstybių politikoje tvarumo strategijos buvo formuojamos remiantis trimis tvaraus vystymosi principais: socialine lygybe, ekologiniu vientisumu ir ekonomine gerove⁷³. Tačiau kultūros politikos analitikas Jon Hawkes vienas iš pirmųjų pasiūlė pakeisti nusistovėjusį modelį ir įtraukti „kultūrinį gyvybingumą“ („cultural vitality“) kaip vieną iš pagrindinių polių, kuriais remdamiesi galime kurti tvaresnę visuomenę.⁷⁴ Drįsčiau teigti, jog kultūra nėra tik vienas iš pagrindų, o greičiau visa ko šaknys, kuriomis remiasi kiti tvarumo principai – socialiniai, ekologiniai ir ekonominiai. Kultūra, kaip siekis struktūrizuoti ir įprasmiti pasaulį, tampa būdu formuoti visuomenės veikimo modelius. Tuo tarpu menas, kaip viena iš kultūros sudedamųjų dalių, taip pat turi potencialą įtakoti žmonijos pasaulėžiūrą. Kaip teigia Ellen Dissanayake, tyrinėjanti meną ir kultūrą iš antropologinės perspektyvos, „menas – tai esminė elgesio savybė, kuri reikalauja ir nusipelno būti skatinama ir puoselėjama kiekvieno iš mūsų gyvenime, ne tik meno pasaulyje“⁷⁵.

Vakarų visuomenėje, kurioje esame linkę remtis mokslinėmis žiniomis, menas gali atverti racionalų mąstymą, tiek per individų išgyvenimus, išreikštus kūryboje, tiek ir jo suteikiamų patirčių dėka. Kaip teigia socialinių mokslų ir meno sankirtoje dirbantis Sacha Kaganas, „meno indėlis į tvarumo kultūrą slypi jo potenciale kurti patirtį, megzti ryšius, ir praplėsti racionalų mąstymą už pragmatiškų tikslų ribų“⁷⁶. Meno pagalba galime leistis į keliones po nepažintus kraštus – naujų pasaulių vizijas, atskleidžiančias žmonijos patirčių įvairovę, nuo radikaliai skirtingų iki gerai pažįstamų požiūrio taškų.

---

⁷² François Matarasso, *A Restless Art: How participation won, and why it matters*, Calouste Gulbenkian Foundation, London, 2019, p. 38.

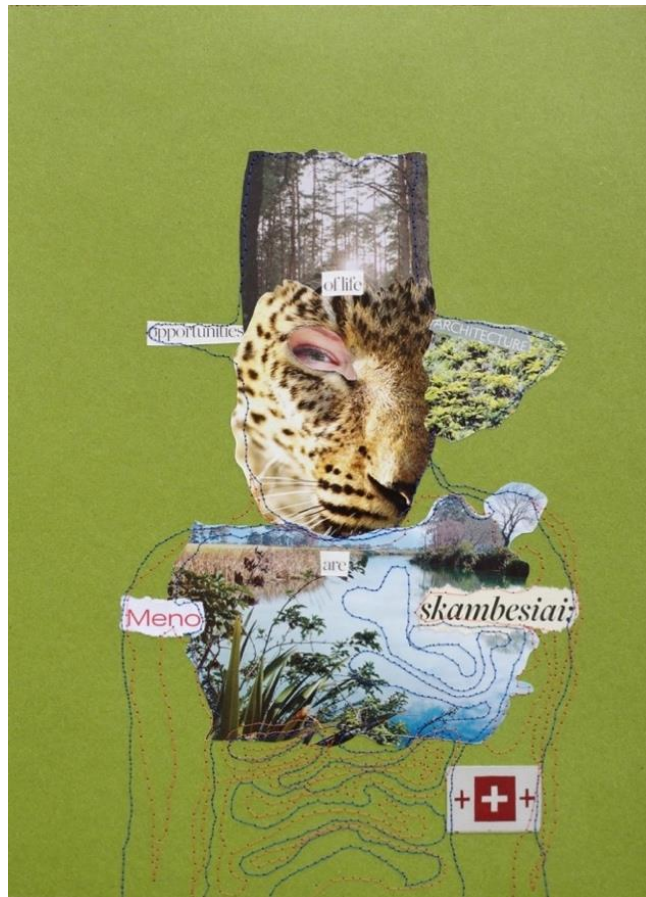
⁷³ Jon Hawkes, *The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's essential role in public planning*, Common Ground Publishing Pty Ltd in association with the Cultural Development Network (Vic), 2001, p. 25.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 25.

⁷⁵ Ellen Dissanayake, *Homo Aestheticus: Where Art Comes From and Why*, Seattle, London: University of Washington Press, 1999, p. 226.

⁷⁶ Sacha Kagan, *Art and Sustainability: Connecting Patterns for a Culture of Complexity*, Wetzlar: Majuskel Medienproduktion GmbH, 2011, p. 219.

Menas gali įtakoti mūsų kultūrinės patirtis ir vertybes, bei padėti integruoti dualistines perspektyvas ir rasti bendrumą. Iš kitos pusės menas gali atspindėti, o taip pat ir tapti netvarių kultūros modelių dalimi. Todėl svarbu, kokiais principais remiasi meno pasaulis ir kokius ryšius mezga su supančia aplinka. Čia puikiai tinka evoliucinės biologijos profesorės Donna'os J. Haraway išsakytos mintys: „svarbu, kokios istorijos kuria pasaulius, kokie pasauliai – istorijas“⁷⁷.

9 iliustracija. *Meno skambesiai*, koliažas, Liucija Dervinytė, 2021.

Vidiniai ryšiai

Sąmoningas
Šviesos karys
susirūpinęs dėl pasaulio,
keičiantis visuomenę
kultūros formuotojas.

⁷⁷ Donna J. Haraway, *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*, Duke university Press, 2016, p.12.

Pasako žmonėms,
užsiima saviterapija
ne vien pačiam sau –
visuomenei.⁷⁸

Apsvarstydamą būdus, kaip kūryba gali tapti pokyčių nešėja, suprantu, jog tokių būdų ir jų variacijų gali būti be galo daug. Todėl svarbu atrasti tai, kas man atrodo svarbu, ir kas suteikia mano pačios kūrybai pagrindą. Šiose paieškose žodis „ryšiai“ tampa raktažodžiu, susiejančiu tiek asmeniškai nagrinėjamas temas bei naudojamus skirtingus kūrybos būdus, technikas ir medžiagas, tiek mane įkvepiančius skirtingų sričių kūrėjus. Mano supratimu, ryšių kūrimas visų pirma prasideda nuo vidinės būsenos balanso, santykio tarp vidinių priešybių, gebėjimo priimti ir suderinti tiek intuiciją, emocijas, neapgalvotumą ar nežinojimą, tiek racionalumą, norą apgalvoti, žinoti ir kontroliuoti. Kaip pastebėjo viena iš kolektyvinio siuvinėjimo dalyvių „svarbu priimti savo natūralią šešėlinę pusę“⁷⁹. Mano kūriniai taip pat yra nuolatinis balansavimas tarp intuicijos ir racionalumo, prasidedantys nuo intuityvių abstrakcijų, kai leidžiu sau nežinoti, kur mane nuves mano rankos judesiai, o veikiu pasiduoti intuicijai, apmąstydamą savo vidinius išgyvenimus ir išorinio pasaulio poveikį, natūralias struktūras ir jų sąveiką. Leisdamasi į tokius terapinius meno procesus mąstau apie meno ištakas, senąsias kultūras ir kūrybos užimamą vietą jose, kai menas egzistavo kaip šamaniško ritualo dalis ir priemonė vizijoms perteikti. Kaip teigia meno terapeutas Shaunas McNiffas, „tiek menininkas, tiek šamanas geba atrasti prasmes ir struktūras patirčių sraute bei veikti padidinto jautrumo būsenoje“⁸⁰. Menininko kaip šamano vaidmuo visuomenėje leidžia geriau suprasti meno, kaip priemonės spręsti tam tikrus visuomenei aktualius klausimus intuicijos pagalba svarbą, kuomet vizijos kuriamos reflektuojant realias visuomenės ar individų problemas.

Žvelgdama į kitų menininkų darbus svarstau apie intuicijos ir racionalumo balansą jų kūrybiniuose procesuose. Mane domina ne tik galutinis rezultatas, bet ir pačių kūrėjų patirtys ir pasaulėžiūra, svarbi ir informacija, kurią jie transliuoja, bei tai, kaip ir ką jie išjaučia savo kūrybiniuose. Klausantis interviu⁸¹ su keturiais ekologijos temas nagrinėjančiais menininkais, gyvenančiais Vermonto valstijoje, JAV, atradau savo kūrybiniams procesams artimą menininkę Cameron Davis⁸², tapančią intuityvias detalių organiškų formų abstrakcijas. Menininkė savo darbus lygina su muzikinėmis improvizacijomis, kur jai labai svarbu nežinoti, koks bus galutinis rezultatas, o įsiklausyti ir leistis į nežinomą, paremtą intuicija.

⁷⁸ Koliažas Nr. 12: *Stiprioji menininko pusė*, III PRIEDAS. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbių koliažai.

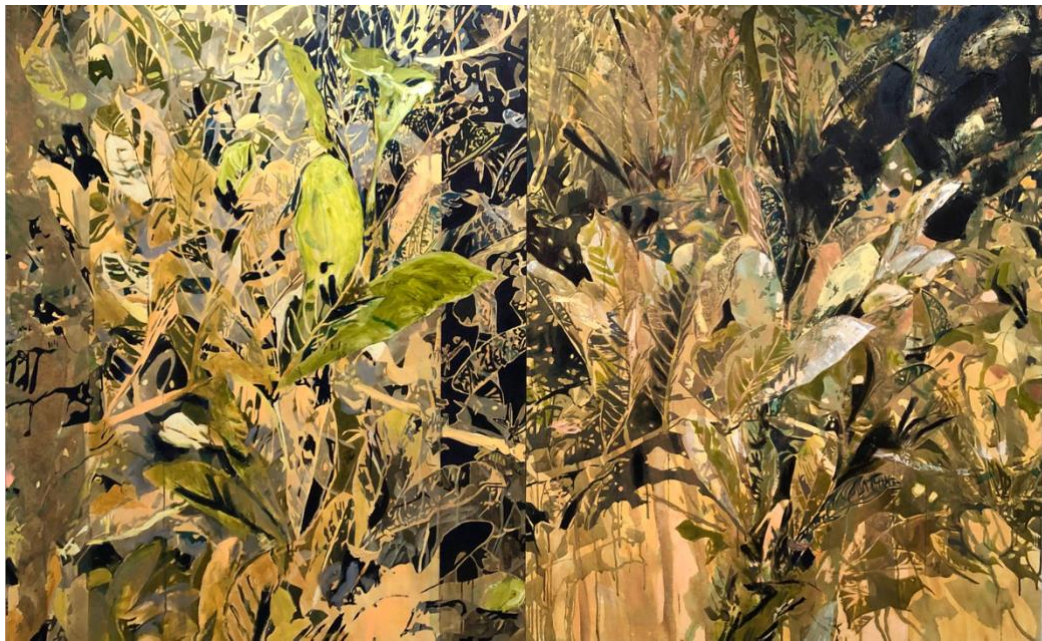
⁷⁹ Koliažas Nr. 3: *Su vidine ramybe*, III PRIEDAS. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbių koliažai.

⁸⁰ Shaun McNiff, „From Shamanism to Art Therapy“, in: *Art Psychotherapy*, Vol. 6, Pergamont Press Ltd., 1979, p. 156-157.

⁸¹ Peter Vanderwilden, *op. cit.*

⁸² Cameron Davis, *op. cit.*

Kaip teigia pati menininkė, kitu atveju ji tiesiog sukurtų tai, ką jau žino. Kalbėdama apie kiekvienos kūrinio detalės poveikį likusiam kūriniiui ji paantrina mano pačios mintims, jog viskas yra glaudžiai tarpusavyje susiję, tiek kūryboje tiek ir visoje gyvybės sistemoje. Pasak Davis, „gyvenime egzistuoja daugybė ryšių, net ir tarp akivaizdžių skirtumų, ir jei galvotume apie savo buvimą toje gyvybingoje sistemoje, elgtumėmės kitaip“⁸³.

10 iliustracija. *A Question of Incendence: Magnolia Memorial I*, 243 x 152 cm, akrilas ant drobės, Cameron Davis.

Man artimomis mintimis dalinasi ir menininkė Vita Zaman, per meną atsigręžianti į savo vidinį pasaulį. Kaip teigia ji pati – per savo kūrybinę raišką ji mėgina parodyti, jog „galima nesigėdyti vidinio minkštumo, dramų ir silpnybių“⁸⁴. Tai sugrąžina mane prie anksčiau aptartų idėjų apie savo šešėlinių pusių priėmimą tam, kad galėtume kurti harmoningus santykius su kitais individais ir mus supančia aplinka. Vita Zaman taip pat apsvarsto šiuolaikinės visuomenės problemas, tiek santykyje su aplinka, tiek su savimi pačiais, apibūdinama šį metą kaip „emocinės krizės laikus, į kuriuos atsigręžti labai verta“⁸⁵. Man artimos ne tik kūrėjos mintys bet ir meninės raiškos priemonės – tapybos ir siuvinėjimo jungtis. Jos kūrinuose išvelgiu panašius sluoksnius, kaip ir savojoje kūryboje, kur pirmasis sluoksnis – tai intuityviai kuriamos abstrakčios dėmės ar išsiliejimai, o antrasis – tai tolimesni apmąstymai, konkretumo ir abstrakcijų apjungimas, balansuojant tarp intuicijos ir racionalumo.

⁸³ Peter Vanderwilden, *op. cit.*

⁸⁴ Monika Bertašiūtė-Čiužienė, *op. cit.*

⁸⁵ *Ibid.*

11 iliustracija. *Naujoji Vaidilutė*, 2022, drobė, akrilas ir siuvinėjimas medvilniniais siūlais, Vita Zaman.

Intuicijos ir racionalumo santykis dažnai meno kūrėjų apsvarstoma tema, kurią palietėme ir mano organizuojamų kolektyvinio siuvinėjimo susitikimų metu, apie kuriuos daugiau papasakosiu pristatydamą savo meninį projektą. Apibendrinant tiek pokalbių metu išryškėjusias idėjas, tiek apžvelgiant kitų kūrėjų mintis, galima būtų teigti, jog svarbu kurti „iš vidaus“, tačiau tuo pat metu ši intuicija turėtų atsiremti ir į racionalų pagrindą. Jei mums rūpi tvarus visuomenės vystymasis, kasdieniai mūsų pasirinkimai, tuomet tai turi atsispindėti ir kūryboje – sąmoningai apgalvojant ką paleidžiame į pasaulį.

2.2. Tvarumo vizijų kūrėjai

Kita žmonių grupė mūsų bendruomenėje yra žinoma kaip vizionieriai, kūrybingieji žmonės. Tai menininkai, rašytojai ir atlikėjai, kurių pareiga – į bendruomenę įtraukti inovatyvias perspektyvas, informuoti mus apie kūrybiškus požiūrio taškus ir naujus būdus pažvelgti į dalykus. Šie vizionieriai mums primena, kad visada turime palikti vietos naujovėms ir kad kūrybiškumas yra būtinas norint išspręsti problemas, su kuriomis anksčiau nebuvo susidūrę.⁸⁶

Jeannette Armstrong

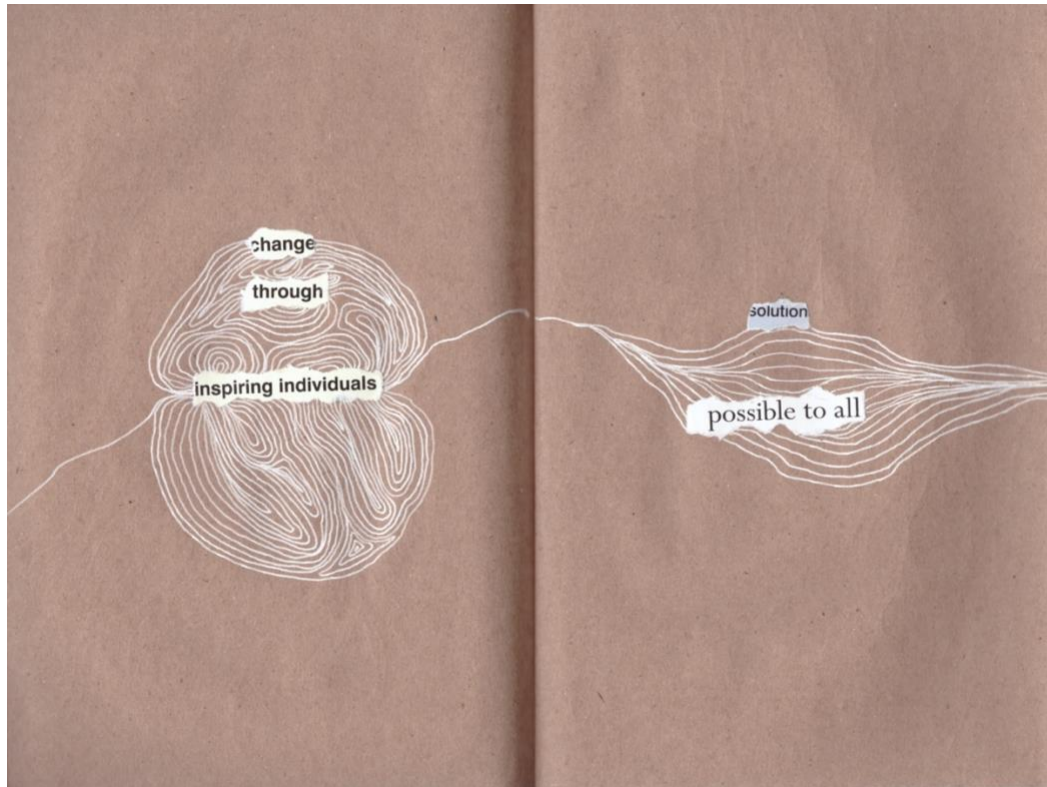
Menas gali tapti įrankiu reflektuoti šių laikų pasaulį, atverti naujus požiūrio taškus, tačiau jis taip pat dažnu atveju keliauja pasroviui su augančiais vartojimo įpročiais, energijos ir resursų eikvojimu ar egzistuoja netvarei kultūros institucijų, meno mugių rėmuose. Tačiau net ir veikdamas jau egzistuojančių struktūrų kontekste, menas gali kurti naujas kultūrinės reikšmes bei skatinti pokyčius. Jis taip pat gali išeiti už šių struktūrų ribų ir prisidėti prie naujų atsiradimo. Tačiau tam reikalinga intencija. Todėl sugrįžtu prie klausimo, išsakyto siuvinėjimo susitikimų metu: „kokį poveikį duoda žinojimas ir atsakomybė?“⁸⁷.

Tvarumas mene gali skleisti įvairiomis perspektyvomis. Jo aspektai gali remtis materialiomis raiškos formomis: draugiškų aplinkai medžiagų ar procesų naudojimu, perdirbimu ar kuo mažesniu resursų eikvojimu. Taip pat menas gali konceptualiai prisiliesti prie aktualių globalinių iššūkių: keliant klausimus, kvestionuojant kultūrinės normas ar galbūt tiesiog dalinantis idėjomis ieškant sprendimo būdų. Remiantis asmeniniais pastebėjimais, didelė dalis tvarumo temų nagrinėjančių kūrinių fokusuojasi į dabartinių problemų išryškinimą. Taip pat ir mano asmeninėje kūryboje informacijos srautas apie globalias klimato, socialines, kultūrinės ar geopolitines problemas dažnu atveju tampa „įkvėpimo“ šaltiniu, o kūryba – būdu išreikšti kylantį nerimą. Tačiau vis labiau augant informacijos srautui šiomis temomis, suprantu, kad visuomenė gali lengvai persisotinti nerimu, baime ir pasimetimu. Šios emocijos nebūtinai padeda ieškoti sprendimo būdų. Žinoma nerimas dėl ateities gali tapti varikliu pasikeitimams, tačiau tuo pat metu nerimas gali vesti prie nevilties, kuomet nelieka motyvacijos veikti ir keistis. Tad mano manymu labai svarbu, jog menas neapsiribotų vien pokalbiais apie problemas, tačiau taptų naujų idėjų ir įkvėpimo šaltiniu, nešančiu pokyčius.

---

⁸⁶ Jeannette Armstrong, „An Okanagan Worldview of Society“, in: Sam Mickey, Mary Evelyn Tucker, John Grim, eds, *Living Earth Community: Multiple Ways of Being and Knowing*, Cambridge: Open Book Publishers, 2020, p. 168.

⁸⁷ Koliažas Nr. 5: *Noriu tikėti, kad mes išgyvensim*, PRIEDAS Nr. III. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbiai.

12 iliustracija. *Įkvėpimas keistis*, iš knygos *Tarp eilučių: planetos–žmonių istorija*, koliažas, Liucija Dervinytė, 2019.

Medžių ir žmonių santykiai

Aplinkos palikimas
susijęs su žmogaus
istorijomis.

Gamta
tarpininkauja
tarp medžių
ir žmonių veiksmų.⁸⁸

Pirmajame skyriuje kalbėjau apie visuomenėje vis dar egzistuojantį kultūros ir gamtos, kaip atskirų elementų, supratimą – atskiriant žmogų nuo gamtos. Mano manymu, svarbu panaikinti šią priešpriešą kolektyvinėje pasaulėžiūroje tam, kad galėtume vieningai kurti tvaresnę ateitį. Greičiausiai šioje vietoje, kaip ir daugelyje kitų, mokslinių žinių nepakanka, jos turi būti balansuojamos su žmonių istorijomis ir

⁸⁸ Koliažas Nr. 10: *Visada egzistuoja kultūrinė pusė*, III PRIEDAS. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbiai.

patirtimis, kitaip tariant, nemokslinėmis žiniomis. Menas šiuo atveju gali stovėti greta mokslo, jį papildyti ir perteikti šias žinias iš kitokios perspektyvos.

Dažnai svarstau, jog galbūt žmogaus atsiskyrimas nuo gamtos – tai mūsų Vakarų visuomenės prarasta atmintis, ar nenoras integruoti senų „atgyvenusiu“ pažiūrų į naująjį „pažangų“ pasaulėvaizdį. Todėl ir senosiose kultūrose egzistavęs pasaulio supratimas, kuriame žmogus buvo matomas kaip gamtos dalis, nuvertinamas kaip nebereikalinga informacija. Tačiau atsisakydami šių žinių kartu su senaisiais mitais, tarsi negebame priimti dalies savęs, savo šaknų. Taip ir stovime pasimetę, be tvirto pagrindo, vaikydamiesi stiprias patirtis su trumpalaikiais rezultatais, nerasdami savo vietos platesniame kontekste, ilgalaikėje perspektyvoje. Tačiau greičiausiai „polinkis matyti rezultatą iš karto su laiku neteks prasmės“⁸⁹ ir galbūt tuomet prisiminsime senuosius mitus.

13 iliustracija. *Hyperlife*, mišri technika, Rithika Merchant, 2020

Mitologinis pasaulėvaizdis randa naujas išraiškos formas šiuolaikinių menininkų kūryboje. Viena tokių, Rithika Merchant⁹⁰, perkuria pasaulio mitus, apjungiančius skirtingas kultūras ir kolektyvinę

⁸⁹ Koliažas Nr. 1: *Kurti apie ilgąamžius dalykus*, III PRIEDAS. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbiai.

⁹⁰ *Rithika Merchant, op. cit.*

atmintį į savo pačios kuriamą naują šių dienų mitą. Kaip teigia Merchant, menas, ar bent jos pačios kūryba – tai „reakcija į tai kas vyksta pasaulyje“⁹¹. Pasitelkdama mitą ji pasakoja apie vidinį balansą, žmogaus ir gamtos santykį, paliesdama ekologines temas ir apmąstydamą žmonijos ateitį. Pasak kūrėjos, „mokslas atsako į klausimą „kaip“ – o mitai atsako į klausimą „kodėl““⁹², taip suteikdami prasmę mūsų kasdienybei. Ši teiginį būtų galima papildyti Dissanayake mintimis, jog „žmogus turi gilų troškimą susisteminti pasaulį ir suteikti jam prasmę“⁹³. Mitai atspindi tam tikrus universalius žmonių poreikius, siekį geriau pažinti pasaulį ir save pačius jame. Todėl nepaisant to, kokioje kultūroje ar kokiam laikmetyje šie mitai egzistuoja, jie visi tarpusavyje susiję, atspindėdami universalius žmonių keliamus klausimus. Dažnu atveju turbūt net nesuprantame, jog senovės mitai vis dar egzistuoja mūsų visuomenėje, tik kitomis formomis ir kituose kontekstuose.

Dar viena menininkė, istorijų pasakotoja, kurios darbuose galima atrasti senųjų kultūrų pasaulėžiūrą – tai freskų kūrėja Mona Caron⁹⁴. Ne tik menininkė, bet ir aktyvistė, kurianti protestų plakatus ir bendradarbiaujanti su socialiniais ir aplinkosaugos judėjimais. Ir nors jos kūryboje galima įžvelgti tam tikrų mitologinių vaizdinių, jos kūrybos pagrindas – konkrečios bendruomenės ir vietos su savo konkrečiomis istorijomis. Žvelgdama į šios menininkės darbus suprantu, jog jie apjungia du mano pačios kūryboje svarbius aspektus – kurti pasakojimą aktualiomis, mus visus paliečiančiomis temomis, ir kurti jį ryšyje, pokalbyje su kitais žmonėmis. Caron kurdamą savo kūrinius kalbasi su žmonėmis, dažnu atveju dirba su konkrečiomis bendruomenėmis tam, kad papasakotų jų istoriją, perkurtą per savo matymo prizmę. Pradėjusi nuo savo artimos aplinkos – istorijų apie miesto, kuriame ji gyvena, San Francisko, žmones⁹⁵, ji tapo freskas skirtinguose pasaulio kraštuose, dažnai pasakojančias klimato aktyvistų ir marginalizuotų visuomenės grupių istorijas⁹⁶. Tokie kūriniai kyla iš poreikio kalbėti apie naftos gavybos projektų poveikį aplinkai ir bendruomenėms, agrokultūros ir klimato politiką, vandens karus, ir kitus visuomeninius ir ekologinius iššūkius.

Ne visais atvejais menininkės Mona Caron kūriniai kalba tik apie žmones – tai ir augalų bei mūsų santykio su jais istorijos. Vienas tokių pasakojimų atskleidžiamas piktžolių freskose, kur menininkė išdidina šiuos žmogui „nereikalingus“ augalus, kurie tarsi painiojasi po kojomis mūsų kasdienybėje. Kaip sako pati kūrėja, šias piktžoles dažnai matome kaip „purvą“, tai ką reikia „išvalyti“.⁹⁷ Pasakodama

---

⁹¹ „Rithika Merchant – Festival of the Phoenix Sun“, in: *Our Choices*, [interaktyvus], 2022, [žiūrėta 2023-04-11], <https://ourchoices.co/2022/09/01/rithika-merchant-festival-of-the-phoenix-sun/>.

⁹² *Ibid.*

⁹³ Ellen Dissanayake, *Art and Intimacy: How the Arts Began*, Seattle, London: University of Washington Press, 2000, p. 73.

⁹⁴ *Mona Caron, op. cit.*

⁹⁵ „The Market Street Railway Mural“, in: *Mona Caron*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <https://monacaron.com/narrative-murals/market-street-railway-mural>.

⁹⁶ „Artivism“, in: *Mona Caron*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <https://monacaron.com/artivism>.

⁹⁷ Josh Wilson, „Mona Caron: Getting Lost in the Weeds“, in: *The Fabulist Magazine*, [interaktyvus], 2022, [žiūrėta 2023-04-11], <https://fabulistmagazine.com/getting-lost-in-the-weeds-the-mona-caron-interview/>.

apie savo projektą *Weeds*⁹⁸, menininkė kalba ne tik apie žmogaus požiūrį į šiuos augalus, kaip į kliūtį, tačiau taip pat pabrėžia, jog šie augalai tai ir „pokyčių metafora“. Kiaulpienes menininkė mato kaip radikalų ir kantrų augalą, vis išaugantį toje pačioje vietoje, kad ir kiek kartų jis būtų „išvalomas“, vietoje, kur niekas nenori, kad jis egzistuotų. Kaip teigia ji, „taip vyksta ir pokyčiai – per kantrybę ir atkaklumą, individualų ir kolektyvinį, kaupiamąjį poveikį, kuris sugrąžina gyvybę „sterilioms“ vietoms“⁹⁹. Pokyčiai vyksta, nepaisant to, ar mes jų norime, ar ne.

14 iliustracija. *Mujeres Custodias de Nuestro Hábitat en Peligro (Moterys, saugančios nykstančių mūsų buveinę)*, freska, 10m x 50m, 2008, Mona Caron ir Raúl Ajala. Ši freska sukurta siekiant atkreipti dėmesį į 6 Amazonės ir 3 Andų teritorijų gyventojus bei vaizduoja moteris vadovaujančias gynybai nuo iškastinio kuro gavybos, kasybos projektų ir žemės ūkio įstatymų.

Tad ką mums gali suteikti žinojimas ir savo atsakomybės prisiėmimas? Negalime visiškai ištrinti iš savo atminties to, ką sužinome apie pasaulį. Esame nuolat veikiami to, kas vyksta aplink mus. Tad jei suprantame, kokį poveikį mes turime aplinkai, ir kokį ji turi mums, ar galime gyventi neprisiimdami atsakomybės už tai, ką kuriame ir ką komunikuojame pasauliui?

⁹⁸ „Weeds project“ in: *Mona Caron*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <https://monacaron.com/weeds-project>.

⁹⁹ Josh Wilson, *op. cit.*

2.3. Bendrumas kūrime

Kai visi turintys plaučius įkvepia erdvę tarp rankų ir erdvę aplink rankas ir kambario erdvę ir pastato supančio kambarį erdvę ir netoliese esančių kaimynysčių erdvę ir miestų erdvę, ir regionų erdvę ir tautų erdvę ir kontinentų erdvę ir salų erdvę ir vandenynų erdvę ir stratosferos erdvę ir mezosferos erdvę įkvepia ir iškvepia.

<...>

Koks mielas ir koks pasmerktas šis mūsų visų turinčių plaučius ryšys.¹⁰⁰

Juliana Spahr

Šiame skyriuje aptariau du, mano supratimu, svarbius tvarumo aspektus, kuriuos gali adresuoti meno kūrėjai savo veiklose – tai vidinį žmogaus balansą, padedantį išorinei harmonijai rasti, bei ryšį su supančia aplinka, savęs supratimą kaip dalį gamtos. Tad šioje dalyje noriu pažvelgti į mūsų tarpusavio ryšius ir komunikaciją – į tai kas formuoja bendruomenes ir kodėl man svarbu apie tai kalbėti. Šioje dalyje planavau remtis perskaitytomis knygomis apie dalyvaujamojo meno praktikas, turinčias daugybę skirtingų formų ir pavadinimų, tokių kaip „socialiai angažuotas menas, bendruomenės menas, dalyvaujamas menas, bendradarbiavimo menas, ar socialinė praktika“¹⁰¹. Turbūt visai nesvarbu, kokį vardą suteiksime tokioms meno praktikoms, kas svarbu – tai tokių projektų metu besikuriantys ryšiai, vykstantys procesai ir jų poveikis. Nusprendžiau atsisakyti leisti gilyn į bendradarbiaujamojo meno praktikų sampratą ar aptarimą, o vietoje to aptarti bendruomenių užimamą vietą mano pačios kūrybiniame kelyje bei apžvelgti kelis pavyzdžius kitų kūrėjų veikloje.

Kiekvienoje kūryboje egzistuoja asmeninė ir kolektyvinė pusės. Ir galbūt asmeninė kūryba niekada nėra vien asmeninė, net jei ir pačiame procese dalyvauja tik vienas žmogus. Ją veikia daugybė aplinkybių, patirčių ir gyvenime sutiktų žmonių, nors šie veiksniai tiesiogiai ir nedalyvauja darbo kūrime, tačiau įkvepia ir veikia mūsų mąstymą, idėjas. Pradėjusi šį tyrimą ir meninį projektą turbūt net neįtariau, jog ryšiai ir bendruomenės išryškės kaip esminis mano projekto pagrindas, suteikiantis stimulą ir naratyvą asmeninei kūrybai. Nors jau ne vienerius metus ryšys su kitais žmonėmis buvo mano veiklų variklis, tačiau galbūt nepakankamai akcentuotas ar įvertintas mano pačios. Tad ir pradėjusi projektą planavau atsitraukti nuo bendruomeninės veiklos ir susifokusuoti į „asmeninę“ kūrybą. Tačiau bendruomenės aspektas niekur nedingo ir vėl tapo jungiančiuoju elementu. Todėl supratau, jog svarbu apžvelgti ankstesnes veiklas tam, kad geriau suprasčiau tai kas man svarbu kūryboje.

¹⁰⁰ Juliana Spahr, *This connection of everyone with lungs: poems*, 2005, Berkley, Los Angeles: University of California Press, p. 8-10.

¹⁰¹ Claire Bishop, *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship*, London, New York: Verso, 2012, p. 1.

16 iliustracija. Parodos *Spacetime Un[b]locked* atidarymas *Ideas Block – Kompresorinės erdvėje*, 2023.

Po tekstilės dizaino studijų mano kūryba buvo orientuota į studijuotą sritį ir neturėjo kūrybiniame procese ryškaus kontakto su publika. Tačiau viskas pakrypo kita linkme, kai 2017 metais, kartu su savo partneriu gyvenime ir kūrybinėse veiklose, menininku Roberto Becerra, įkūrėme kūrybinę erdvę *Ideas Block*¹⁰². Ši vieta, nors ir labai maža, apjungė daugybę iš pažiūros labai skirtingų veiklų – joje veikė kavinė, galerija ir kūrėjų gaminių parduotuvė, vyko koncertai, parodų atidarymai, dirbtuvės, paskaitos ir diskusijos. Tai tapo susibūrimo vieta įvairių sričių ir pomėgių žmonėms, o renginių pobūdis suteikė galimybę megztis pokalbiams ir taip sujungti žmones tolimesnei komunikacijai. Čia nuolat vyko idėjų mainai, užsimezgė daugybė naujų ryšių ir draugysčių. Pati leidau visą savo laiką šioje erdvėje, kalbėdama su pažįstamais ir nepažįstamais žmonėmis, ir kartais atrodydavo, jog socialinis kontaktas atima visą mano laiką ir energiją. Tačiau ilgainiui atradau įkvėpimą naujai kūrybai ir supratau, kad to nebūtų įvykę jei ne ši intensyvi komunikacija, kuri nuolat suteikė idėjų apmąstymams. Tačiau atėjusi pandemija 2020 metais visų pirma visiškai apribojo socialinius kontaktus ir tapo gan sudėtingu periodu tiek asmeniškai, tiek kultūrinių veiklų atžvilgiu. Antrojo karantino metu uždarėme *Ideas Block* erdvę, o jos veiklos neatsinaujino iki 2022 metų gruodžio, kuomet pradėjome naują, didesnę projektą buvusiose Fizikos instituto kompresorinės patalpose (*Kompresorinėje*). Ši pertrauka tapo tinkamu laiku asmeninėms kūrybinėms veikloms ir meniniam tyrimui. Noras megzti ryšius ir dalintis idėjomis tapo ir šio projekto pagrindu.

¹⁰² *Ideas Block*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-03-18], <https://ideas-block.com/>.

Susikalbėjimas

Aš nieko nesuprantu,
jie visi pažįstami.
Draugystės užsimezga
su palinkėjimais.¹⁰³

Turbūt ne be priežasties šio meninio tyrimo pagrindu tapo kūrybinis procesas įtraukiantis kitus žmones, jų patirtis ir išsakomas mintis. Tikiu, jog kolektyviniai kūrybiniai procesai gali tapti socialiniais įrankiais visuomeniniams mąstysenos pokyčiams, burti bendruomenes ir stiprinti ryšius, bei taip gerinti žmonių savijautą ir kurti prasmes. Svarstydamą apie būdus, kuriais mezgasi ryšiai meniniuose projektuose, žvelgiu į kitus meno kūrėjus naudojančius dalyvaujamasias meno praktikas savo projektuose. Savo paieškose atradau meno projektų ne tik įtraukiančių kitus žmones į kūrybinius procesus, bet ir tai darančių siuvinėjimo pagalba, kaip ir mano pačios siuvinėjimo susitikimai. Tokių projektų yra tikrai ne vienas, tačiau mano susidomėjimą patraukė menininkės Kirstie Macleod – *The Red Dress project*¹⁰⁴, apkeliavęs 50 šalių ir įtraukęs į kūrybinį procesą žmones iš skirtingų kultūrų, su skirtingomis pasaulėžiūromis, tačiau šiame procese sukūrusių tam tikrą tarpusavio ryšį.

Kaip rašoma projekto *The Red Dress* internetiniame puslapyje, jis tapo menine platforma žmonėms, daugiausia moterims, gyvenantiems skurde ir marginalizuotose bendruomenėse, papasakoti savo istorijas per siuvinėjimą. Projekto jungiamuoju elementu tapo nuolat siuvinėjama raudona suknelė, kurios dalys keliavo po pasaulį nuo 2009 iki 2023 metų. Drabužis buvo pagamintas iš 85 dalių, kurias siuvinėjo 365 moterys ar mergaitės, 7 vyrai ar berniukai ir du nedvinarės tapatybės menininkai. Šiam projektui buvo pasamdyti 139 siuvinėtojai, kurie visi gavo atlygį už savo darbą, ir toliau gauna dalį surinktų lėšų gaunamų už suknelės parodas ar parduotą atributiką. Visi šie dalyviai taip pat gali parduoti savo kūrinius *Red Dress Embroidery* internetinėje parduotuvėje¹⁰⁵. Likusią siuvinėjimo dalį pridėjo publika parodų ir renginių metu. Kaip teigia menininkė, šis projektas, tai dar vienas atvejis, o tokių atvejų ji mato vis daugiau, kur „siuvinėjimas ir bendruomenė tampa pagrindu gijimo procesams vykti“¹⁰⁶. Taip pat ir savo meniniame tyrime lėtą siuvinėjimo procesą ir jo metu vykstančius pokalbius matau kaip tam tikrą gijimo procesą. Ir nors nesiekiu įtraukti jokių konkrečių bendruomenių ir padėti pažeidžiamoms visuomenės grupėms, kolektyvinis kūrybinis procesas pats iš savęs turi terapinį poveikį. Tad

---

¹⁰³ Koliažas Nr. 14: *Saulės žmogus*, III PRIEDAS. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbiai.

¹⁰⁴ *The Red Dress*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <https://reddressembroidery.com/>.

¹⁰⁵ *Red Dress Embroidery*, in: *Etsy*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <https://www.etsy.com/uk/shop/RedDressEmbroidery>.

¹⁰⁶ Interviu su Kirstie Macleod [interaktyvus]. Europos parlamento asamblėjos *Youtube* kanalas, [žiūrėta 2023-04-11]: https://www.youtube.com/watch?v=-z60FQLxocM&ab_channel=PACE.

neišvengiamai – jis turi potencialą tapti gydančiu procesu. Šio vyksmo pagalba stiprėja tarpusavio ryšiai ir supratimas, taip darosi lengviau matyti savo vietą platesniame kontekste kaip dalį didesnės struktūros. Visa tai gydo Antropoceno krizės įkarštyje atsidūrusį žmogų ir padeda kurti prasmę.

17 iliustracija. *The Red Dress*, Lekazia Turner, siuvinėtoja iš Jamaikos, 2022, projekto iniciatorė: Kirstie Macleod

Nepaisant aplinkinių keliamų klausimų, kas yra bendruomenė, mano asmeninis jos supratimas nepakito, o tik praplėtė savo ribas. Ir galbūt ne tik, kad jas praplėtė, bet ir supratau, jog jų visai nėra. Nesvarbu, ar mes gyvename viename pasaulio gale, ar kitame, nesvarbu ar mes esame sujungti bendrų socialinių aplinkybių, ar to, kad buvome priversti palikti savo šalį – šios bendruomenės tėra siauri jų apibrėžimai. Nepalyginamai siauresni nei pačios bendruomenės, kurios gali būti sujungtos idėjų, buvimo kartu, trumpesnį ar ilgesnį laiką, realaus ar virtualaus, ir net buvimo bendroje ekosistemoje. Vienoje didelėje Žemės bendruomenėje visi turime norą kurti mažesnes bendruomenes ir visai nesvarbu, kokių pagrindu tai darome. Ellen Dissanayake teigimu, „ryšių kūrimas yra mūsų instinktas ir evoliucijos pagrindas, o menas gali tapti įrankiu šiam poreikiui užtikrinti, kartu su pojūčiu, jog esame dalis didesnės struktūros. Šis supratimas suteikia pagrindą visapusiškam įsitraukimui, gyvenimo patirties pilnumą ir prasmę, prasmę gyventi kartu su kitais.“¹⁰⁷

¹⁰⁷ Ellen Dissanayake, *Art and Intimacy: How the Arts Began*, op. cit., p. 225.

III. ŽEMĖS SIMFONIJA

Tvarių procesų vaisius – tai harmoningai auganti „jusli Žemės simfonija“¹⁰⁸. Visuomet netobula, balansuojanti tarp destrukcijos ir konstrukcijos, gyvybinga kismo procese. Ritmingai judanti kartu su visomis savo dalimis, pasisemianti energijos iš Rizomų tinklo, įkvėpusi deguonies ir gavusi saulės šviesos ji atsakingai atiduoda, ką užaugino. Todėl ir ši dalis apie procesą, tokį, kuris sujungia individą su jį supančia aplinka į bendrą kūrybinį judesį.

Dokumentuojant kūrybinį procesą kaip projekto augimo dalį, kurio metu vyksta pokalbiai, iš lėto formuojasi bendras vaizdinys, jis tampa ir tyrimo lauku apmąstant tarpusavio santykius gamtos–kultūros rizomoje. Ir galiausiai išryškėja galutinis rezultatas – tai, kas atiduodama į pasaulį, ir kiek šiame procese yra svarbu baigtinumas, o kiek atvirumas tolesniems pokyčiams.

---

¹⁰⁸ Lynn Margulis, Dorion Sagan, *op. cit.*, p.245-246.

3.1. Dėmuo gamtos struktūroje

Svarbu, su kokiais dalykais mes galvojame apie kitus dalykus; svarbu, kokias istorijas pasakojame, kad pasakytume kitas istorijas; svarbu, kokie mazgai mezga mazgus, kokios mintys mąsto mintis, kokie aprašymai apibūdina apibūdinimus, kokie ryšiai riša ryšius. Svarbu, kokios istorijos kuria pasaulius, kokie pasauliai – istorijas.¹⁰⁹

Donna J. Haraway

Paskutiniuosius keletą metų asmeninė kūrybinė veikla dažnai buvo įtakojama nerimą keliančių pasaulio aktualijų, mąstant apie žmogaus veiklos padarinius viskam, kas mus supa bei mums patiems, spartų gyvenimo tempą ir psichinę žmonių sveikatą gyvenant tokiomis sąlygomis. Tiek individualūs tapybos ar tekstilės kūriniai, tiek bendradarbiavimu paremti projektai ir instaliacijos sukurtos šiuo periodu įtakojo ir suteikė pradžią šiame tekste aptariamam meninio tyrimo projektui.

18 iliustracija. *Kritiška padėtis*, koliažas iš asmeninės knygos *Tarp eilučių: planetos–žmonių istorija*, Liucija Dervinytė, 2019.

2019 metais pradėjau kurti koliažų knygą *Tarp eilučių: planetos–žmonių istorija*, kurios puslapius užpildžiau žurnalų iškarpomis – tekstais, vaizdais bei išsiuvinėtomis detalėmis. Ši knyga – tai pamąstymai apie žmogaus vietą gamtoje ir jo daromą poveikį, paliečiant ekologines ir socialines problemas bei galimus jų sprendimo būdus. Tai tapo tarsi dienoraščiu, kuriame kas kartą įamžindavau

¹⁰⁹ Donna J. Haraway, *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*, Duke university Press, 2016, p.12.

perskaitytą ar išgirstą informaciją mane neraminančiomis temomis, ar aplankiusią mintį apie mūsų tarpusavio santykius ir sąsajas gamtoje. Šis procesas išryškino mane dominančias temas, kurias vėliau plėtojau didesnio formato darbuose. Didelė dalis šių kūrinių gimė Covid pandemijos karantino laikotarpiu, 2020 metais. Mus aplankiusi visuotinė pertrauka nuo įprastinių veiklų tuo metu atrodė kaip manoji koliažų knygos pranašystė – laikas sustoti ir pamąstyti, ko mano manymu taip trūko įprastame kasdiniame skubėjime.

19 iliustracija. *Pasauliui reikia pertraukos*, koliažas iš asmeninės knygos *Tarp eilučių: planetos–žmonių istorija*, Liucija Dervinytė, 2019.

Kurdama pirmuosius koliažus naudoja žurnalų iškarpas, piešimą ir siuvinėjimą. Su laiku augo formatai, o darbų pagrindu tapo abstrakčių organiškų formų akvarelės, papildomos koliažo elementais. Koliažas tapo mano istorijų kūrimo įrankiu, suteikiančiu galbūt kartais net kiek tiesmuko konkretumo, ko visuomet, jaučiau, jog trūko mano ankstesnio kūrybos etapo abstrakcijose. Tuo pačiu metu ši technika mane sužavėjo galimybe perkurti jau egzistuojančias istorijas, suteikiant naujas interpretacijas. Dėl tos pačios priežasties savo kūryboje naudoju ir senus nebenaudojamus daiktus ar drabužius. Atnaujinimo ar perdirbimo metu jie įgauna naujus gyvenimus ir taip pasakoja apie mūsų naudojamų daiktų vertę, bei mūsų santykį su jais.

Kūriniuose susijungiantys skirtingi elementai atspindi ir jau anksčiau tekste minėtus dualumo polių – intuityvumą ir racionalumą, kuomet meditatyvaus proceso metu gimstančios organiškos formos įgauna konkretumo ir kuria pasakojimą iškarpų fragmentuose. Čia taip pat man svarbu apjungti asmeninę

raišką ir iš šalies atkeliaujančią informaciją – tarsi savo individualios pozicijos supratimas platesniame kontekste, kuriame viskas tarpusavyje susiję. Taip, kaip skaitomi tekstai ar iš interneto platybių pasiekianti informacija įtakoja mano kūrybą, taip ir pokalbiai su skirtingais žmonėmis nuolat formuoja meninę raišką. Mąstant apie kitų asmenų netiesioginį prisidėjimą prie individualių meninių procesų, kyla noras išryškinti šias sąsajas, kviečiant prisidėti tiesiogiai – kurti kartu.

20 iliustracija. *Naujo pasaulio bruožai*, koliažas, Liucija Dervinytė, 2022.

Taip atsiranda bendruomeniškumo dėmuo: atsikartojantys kūrybiniai susitikimai – siuvinėjimo pokalbiai, kurių metu ne tik leidžiamės į bendrą kūrybinį siuvinėjimo procesą, bet ir mezgame pokalbius aktualiomis temomis. Projekto dalyviai kviečiami siuvinėti kartu seną paklodę, kuri susitikimų metu keliauja iš vienu žmonių rankų į kitas, susibūrus ratu. Bendro audinio siuvinėjimas tampa jungiančiu elementu, verbalinės ir vizualinės komunikacijos priemone. Procesu metu dalyviai kviečiami aptarti tvarumo, kultūros ir gamtos sąvokas, jų sampratą, apmąstyti destruktivios žmogaus veiklos priežastis ir pasekmes, meno ir kūrybos rolę bei poveikį visuomenei. Susitikimų metu vykstantys pokalbiai yra įrašomi, o procesas filmuojamas: tokiu būdu ne tik užfiksuojamas momentas, idėjos ir patirtys – tai tampa ir medžiaga tyrimui bei tolimesnei kūrybai.

3.2. Mus jungiančios gijos

Buvimas kartu.
Atviras suderėjimas.
Papraso bendravimo,
Ne apie materialius dalykus.

Kartu būti,
Kartu dalintis,
Be statusų.
Kaip sutartinės.¹¹⁰

21 iliustracija. Kolektyvinio siuvinėjimo sesija, *Alt lab, SODAS 2123*, Vilnius, 2022.

Šis meninis tyrimas – tai santykis tarp to, kas asmeniškai, bei to, kas bendra ir jungia mus visus. Jame atsispindi mėginimas rasti balansą tarp individualios ir kolektyvinės kūrybos. Iš lėto visas kūrybinis procesas pradeda vystytis aplink kolektyvinį siuvinėjimą ir jo metu vykstančius pokalbius ir besiformuojančią bendruomenę. Mano kūrybiniame projekte „bendruomenė“ – tai atviras kintamasis, priklausomas nuo vietos, laiko ir kitų faktorių. Lietuvių kalboje šis žodis referuoja į tam tikrą žmonių grupę, kurią jungia kažkas bendro¹¹¹. Šiame projekte – tai bendri interesai, idėjos ar pasaulio supratimas, neapriboti konkrečios visuomenės grupės ar teritorijos. Nepaisant to, kur ar su kuo susitinkame bendrai kūrybai, šis procesas jungia, suteikdamas galimybę kurti naujiems ryšiams. Kolektyvinis siuvinėjimas yra atviras įtraukti naujus žmones, kuriems jis tampa aktualiu. Taip projektas tampa ašimi, aplink kurią

¹¹⁰ Koliažas Nr. 8: *Kaip sutartinės*, III Priedas. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbiai.

¹¹¹ „Bendruomenė“, Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema „E. kalba“, *op. cit.*

formuojasi bendruomenė. Dalyvių skaičius kinta eigoje: prasidėjęs nuo dviejų žmonių, jis organiškai plečiasi, visų pirma įtraukiant jau pažįstamus žmones bei jų kviečiamus dalyvius, ir galiausiai atvirų susibūrimų ar renginių metu įtraukiant visiškai naujus asmenis. Čia svarbu apsvarstyti tai, jog žmonių ratas, kurį aš galiu pasiekti šiais susitikimais, yra apribotas tam tikrų aplinkybių ir faktorių – tai ir vieta, kur susitikimai vyksta, žmonės, kuriuos pasiekia informacija apie susitikimus, pats kūrybinio proceso pobūdis, tema. Kadangi siuvinėjimo sesijose nagrinėjamas kultūros ir gamtos santykis, tvarumas, tai irgi nusako tam tikrą žmonių grupę, kuri galėtų susidomėti šiuo projektu. Apribojimai yra neišvengiami. Iš kitos pusės, tokie apribojimai gali būti naudojami kurti bendrumus tarp skirtingų žmonių, o tai ir padeda formotis bendruomenėms. Žinoma, nebūtinai žmonės, susitikę bendram siuvinėjimui, įsitrauks į pokalbius kūrybinio proceso metu ar toliau bendraus jam pasibaigus, tačiau nepaisant to ryšiai užsimezga. Kiekvienas individas renkasi kaip intensyviai įsitrauks į šį procesą ir kokius ryšius toliau puoselės.

22 iliustracija. Kolektyvinis siuvinėjimas, projekte *Creative Exchange for Community Cohesion: the power of arts when co-creating with communities*, Tartu, Estija, 2022.

Visi prisidėję prie šio projekto tampa jo bendrakūrėjais, tačiau kiekvienas palieka skirtingą indėlį, vieni dalyviai prie kūrybinio proceso prisijungia tik kartą, kiti nuolat dalyvauja susitikimuose. Ir nors aš priimu sprendimus, kaip su šiuo kūrinium bus elgiamasi ateityje, tačiau turiu ir atsakomybę, kaip šio projekto iniciatorė, rūpintis visų indėliu į jį. Dalyviai į susitikimus ateina savo noru ir gali pasirinkti dalyvavimo formą – jie gali įsitraukti į visas veiklas, tiek diskusiją, tiek siuvinėjimą, arba likti tik klausytojais, prisidedami prie siuvinėjimo, taip pat gali stebėti visą procesą iš šalies. Greičiausiai, bet

koks santykis ar bendras veiksmas su kitais žmonėmis visuomet yra tarpusavio mainai, kur kiekvienas gauna tam tikrą naudą – ne išimtis ir šis projektas. Susirinkusieji į siuvinėjimus naudojami terapiniu meno poveikiu ir kuria ryšius su naujai sutiktais žmonėmis pokalbių metu, keisdami išgyvenimais ir idėjomis, dalinasi informacija ir savo ruožtu įtakoja vieni kitus. Lygiai taip pat ir man susitikimų didžiausia vertė tampa tarpusavio pokalbiai, jų metu kaupiamos patirtys ir informacija.

Proceso metu dalyviams neduoju jokių instrukcijų, ką siuvinėti. Susitikimų pradžioje aptariama kaip naudotis siuvinėjimo įrankiais, suteikiama techninė informacija. Tuomet yra pristatomas pats projektas ir nagrinėjama tema. Kai kurių susitikimų metu pateikiama statistika bei vaizdinė medžiaga, pristatanti žmogaus daromą poveikį žemėje, kurią aptariu pirmajame šio darbo skyriuje. Toliau, arba paraleliai, vyksta diskusija ir siuvinėjimas. Eigoje arba baigus siuvinėti dalyviams užduodami klausimai apie tai, kaip juos paveikė pateikta medžiaga, pokalbiai, audinio spalva ar raštai bei kitų dalyvių išsiuvinėti kūriniai. Siuvinėjimas čia matomas kaip patirties ir bendro vyksmo atspindys, nemėginant tiesiogiai pakreipti jo tam tikra linkme. Susitikimai nėra fokusuoti į galutinio bendro kūrinio meninę vertę ar rezultatą, bet labiau į kultūrinę ir socialinę vertę, patį procesą ir jo įamžinimą. Nepaisant to, galutinis šio kūrinio rezultatas taip pat turi savo svarbą, kaip bendra tarpusavio ryšių istorija.

Taip kaip projekto dalyvių skaičius, taip ir pati idėja augo palaipsniui. Viskas prasidėjo nuo vieno žmogaus. Norėjau sutaisyti seną suplyšusią paklodę, šiame procese kilo mintis, jog ji galėtų transformuotis į meno kūrinį. Jau kurį laiką mintyse sukosi idėja sukurti darbą bendradarbiavimo pagrindais. Kadangi visai neseniai su menininke Rūta Žiniene buvome įgyvendinusios bendradarbiavimo principu paremtą projektą filmui *Vesper*¹¹², tad norėjosi ir toliau vystyti tokio pobūdžio kūrybą. Šiam filmui pasikeisdamos siuvinėjime keturis bendrus tekstilinius paveikslus, kurių pagrindu tapo dėmė ir atsitiktinumas. Turėjome tikslą sukurti vientisą stilių, jog atrodytų, kad tai vieno žmogaus kūriniai. Į šį procesą įtraukė netikėtumo elementas, aplankantis pamačius kito žmogaus audinyje kuriamą viziją, taip pat – iššūkis atrasti būdą apjungti skirtingus požiūrius, technikas ir stilius, ir taip tarsi kurti pokalbį audinyje. Todėl nusprendžiau pakviesti Rūtą prisidėti prie naujo siuvinėjimo projekto, audinyje komunikuojant mūsų idėjas ryšių tema: apmąstant gamtos ir žmogaus, žmonių tarpusavio ir su savo vidiniais pasauliais santykį. Siuvinėjimas prasidėjo mums esant skirtingose lokacijose, audiniui keliaujant su skirtingais žmonėmis iš vieno miesto į kitą, ir atgal. Taip pradėjo megztis nuotolinis pokalbis, tačiau norėjosi, kad jis vyktų ir gyvai, o taip pat ir su daugiau žmonių, todėl buvo suplanuotas pirmasis gyvas siuvinėjimo susitikimas, šį kartą – trise.

Taip prie mūsų prisijungė dailės terapeutė Emilija Mecelicaite, su kuria karantino laikotarpiu, organizuodavome nuotolinius kūrybos susitikimus. Ir nors Emilijai siuvinėjimas buvo visiškai nepažinta

---

¹¹² Kristina Buožytė, Bruno Samper, *Vesper*, 2022, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-03-20], <https://www.vespermovie.com/>.

sritis, tačiau jos patirtis buvo labai teigiama, ir ji norėjo tęsti šiuos susitikimus. Jai taip pat kilo idėja pasiūlyti tokį kūrybinį projektą Vilniaus pabėgėlių centrui, kur ji dirbo veiklų organizatore. Šiame centre pradėjome organizuoti kassavaitinius susitikimus, tačiau siuvinėjome jau kitą audinį. Čia audinys tapo moterų susibūrimu pagrindu su besimezgančiais pokalbiais. Tai buvo pokalbiai joms bendra kalba, į kuriuos aš jau neįsitraukiau, o veikiau likau stebėtoja iš šalies. Taip prasidėjo jau visai kitoks siuvinėjimo projektas. Tuo tarpu prie bendro audinio siuvinėjimo prisijungė vis daugiau dalyvių. Nuo 2021 metų vasaros iki 2023 metų pavasario jau yra įvykę bent 15 siuvinėjimo susitikimų, o šiame procese sudalyvavo 56 žmonės¹¹³. Tačiau nemanau, jog tai yra galutinis projekto dalyvių skaičius – tikiu, jog jis su laiku dar augs. Susitikimai buvo organizuojami tiek privačiose, tiek viešose lokacijose, skirtinguose kontekstuose: vieni buvo inicijuojami mano pačios, kiti – vyko skirtingų kultūros renginių rėmuose.

23 iliustracija. *Pokalbių siūlės*, kolektyvinio siuvinėjimo kūrinys praėjus beveik metams nuo projekto pradžios, 2022.

Vienas iš pirmųjų didesnių kolektyvinių kūrybinių susitikimų įvyko *Alt lab* erdvėje (SODAS 2123 komplekse) kūrybinių dirbtuvių serijoje, nagrinėjančioje tvarumo perspektyvas. Šio susitikimo metu aptarėme ne tik žmogaus ir gamtos priešpriešą, bet ir atskirtį tarp menininko ir publikos ar tarp skirtingų visuomenės grupių. Taip pat apmąstėme kūrybos (nebūtinai profesionalios) poveikį savęs pažinimui ir asmeniniam augimui, kurio dėka galime teigiamai veikti savo aplinką. Kitas įsimintinas siuvinėjimas įvyko su trimis draugėmis 2022 metų vasario 24 d. – Rusijos karo prieš Ukrainą pradžios dieną.

¹¹³ *Siuvinėjimo susitikimų dalyvių sąrašas*, V PRIEDAS.

Susitikimas buvo suplanuotas iš anksto ir nusprendžiau jo neatšaukti, nepaisant ištikusio šoko naujo karo akivaizdoje. Siuvinėdamos kalbėjome apie karą, jo poveikį ir pasekmes, bei menininko vietą jame. Dar viena įsimintina kūrybinė sesija įvyko menininkų dirbančių su bendruomenėmis tinklaveikoje¹¹⁴ Tartu. Šis susitikimas buvo išskirtinis tuo, jog jame dalyvavo žmonės iš skirtingų šalių, vienaip ar kitaip dirbantys menų srityje bei su bendruomenėmis, kai tuo tarpu ankstesniuose susitikimuose dalyvaudavo žmonės iš įvairių sričių (tarp jų ir menininkai). Praėjus daugiau nei pusei metų po Tartu vykusio renginio susitikome su jo dalyviais aptarti poveikio. Viena dalyvių teigė, jog stipriausią poveikį jai paliko siuvinėjimas, ji atrado jo meditatyvumą ir pradėjo naudoti savo kūrybinėje veikloje. Teigiamas siuvinėjimo susitikimų poveikis, kaip „bendras buvimas, leidžiantis be apribojimų kalbėti apie nematerialius dalykus“¹¹⁵, buvo įvertintas VDA Tekstilės meno ir dizaino katedros paskaitos *Tvarieji procesai* metu vykusioje siuvinėjimo sesijoje.

2023 metais įvyko du susitikimai naujai atidarytoje *Ideas Block – Kompresorinėje*¹¹⁶. Vėl pradėjusi kultūrinių renginių organizavimo veiklas, turiu vis mažiau laiko šiems susitikimams organizuoti, tačiau naujos patirtys suteikia minčių apie naujus jų formatus. Balandžio mėnesį surengiau siuvinėjimo susitikimą, kurio metu kalbinau savo kuruotos parodos *Virsmas: tyrinėjant namų ir tapatybės kompleksiskumą*¹¹⁷ menininkes Daryą Korolkovą ir Ulą Kociūtę. Vietoje įprasto interviu formato, nusprendžiau jį atlikti kūrybiniame procese. Šiame susitikime audinį siuvinėjo 11 žmonių, todėl mano klausimai menininkėms pasipildė ir kitų dalyvių įžvalgomis ir pasvarstymais. Šį kartą pokalbį ribojo paroda, kurioje ir vyko siuvinėjimo procesas. Susitikimo metu aptarėme intuicijos ir racionalumo balansą kūryboje bei menininkų komunikuojamas idėjas. Taip kaip kiekvienas įvykęs susitikimas suteikia naujų minčių ateities susitikimams, taip ir atnaujintos organizacinės ir kuratorinės veiklos kuria naujus ryšius, patirtis ir idėjas.

Susitikimus dokumentuojanti medžiaga yra apdorojama ir naudojama tolimesnei kūrybai, tačiau darosi vis sudėtingiau apdirbti didelį kiekį sukauptos informacijos. Tai tampa nuoroda į šių dienų informacijos perteklių, su kuriuo reikia išmokti dirbti. Tuo tarpu pats kolektyvinis kūrybinis procesas – kaip priešybė sparčiam informacijos srauto tempui. Pasirinkusi siuvinėjimą, kaip priemonę projekto įgyvendinimui, supratau, jog ši veikla glaudžiai siejasi su tam tikrais kultūriniais aspektais, tradicijomis ar stereotipiniais lyčių vaidmenimis visuomenėje. Visų pirma, istoriškai dažniausiai siuvinėjimas siejamas su moterų darbu, nors kai kuriose kultūrose jis buvo atliekamas ir vyrų. Tad pradėjau šį projektą suprasdama, jog jis galimai apsiribos tik moterų ratu, kaip senovę menančiu ritualu, kurio metu buvo dalinamasi kasdieniais išgyvenimais ir patirtimis, stiprinami tarpusavio ryšiai. Tačiau buvau maloniai

¹¹⁴ *Creative Exchange for Community Cohesion: the power of arts when co-creating with communities*, Tartu, 2022.

¹¹⁵ Koliažas Nr. 8: *Kaip sutartinės*, III Priedas. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbiai.

¹¹⁶ *Ideas Block*, op. cit.

¹¹⁷ „Transitions“, in: *Ideas Block*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-24], <https://ideas-block.com/?s=transitions>.

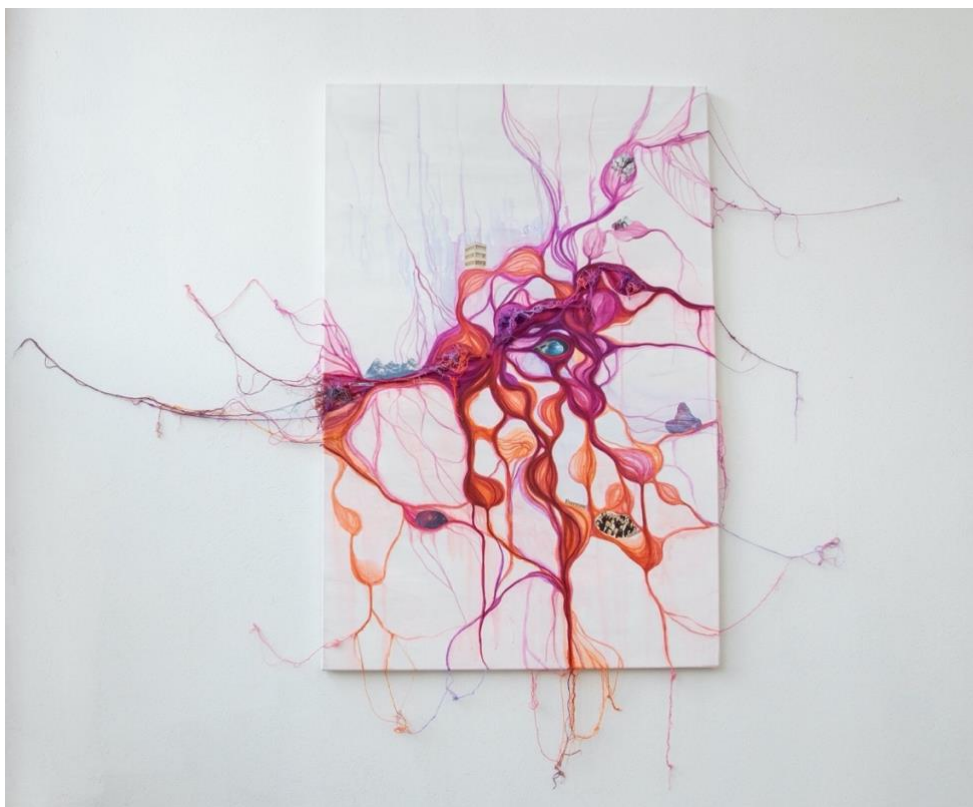
nustebinta – tarp projekto dalyvių atsirado ir vyrų. Ir nors daugelis jų gan nedrąsiai įsitraukė į šį procesą, tačiau visi vieningai sutiko, jog tai buvo mediatyvus ir įtraukus procesas. Tai mane atveda atgal prie vieno iš pagrindinių aspektų, dėl kurio pasirinkau siuvinėjimą – šio proceso lėtumo, kurio taip trūksta kasdieniame skubėjime, ir kuris suteikia galimybę reflektuoti tai, kas vyksta aplinkui. Lėtumas čia ir tvarumo simbolis – sulėtinę tempą turime daugiau erdvės įvertinti dalykus platesniame kontekste, galime priimti geresnius sprendimus. Dalis projekto dalyvių siuvinėjimą susėdus ratu apibūdino kaip intymų procesą, kurio metu jautėsi geriau pažinę vieni kitus ir užmezgę tam tikrą ryšį, atradę bendrumą. Taip pat svarbu paminėti, kad daugeliui tai buvo reta patirtis jų kasdienybėje, o susitikimų metu jie jautė, jog gali laisvai dalintis savo idėjomis, kaip lygūs su lygiais.

Kolektyvinis kūrybinis procesas suteikia galimybę priartėti prie tam tikrų bendrų supratimų ir padeda lengviau identifikuoti save mus supančioje aplinkoje ir platesniame kontekste, ieškant naujų jungties taškų. Kasdienėje komunikacijoje iškyla daugybė nesusipratimų ir netikslumų, o tuo tarpu lėtesni pokalbiai padeda aiškiau įsiklausyti į kitų mintis ir geriau jas suprasti. Lėtas kūrybinis procesas šio projekto metu tampa pagrindu ir priemone kurti tokio pobūdžio komunikaciją, reflektuoti įvykius ir individualius pastebėjimus, suprasti skirtingus požiūrio taškus. O ieškant atsakymų šiame procese nėra vieno „teisingo“ varianto ar galutinio baigtinio rezultato. Pirmajame šio darbo skyriuje kaip vieną esminių tvarumo aspektų išskyriau stiprius tarpusavio ryšius, kas ir tampa vienu pagrindinių šio projekto siekių. Stiprindami tarpusavio ryšius visuomenėje, mes taip pat suteikiame tvaresnį pagrindą santykiams su kitomis gyvybės formomis, aplinka bei savimi pačiais, kadangi socialinės struktūros yra platesnio gamtos ryšių tinklo atspindys. Tuo tarpu kolektyvinio kūrybinio proceso metu besimezgantys pokalbiai praturtina ir asmenines patirtis bei tampa šaknimis, suteikiančiomis maistingųjų medžiagų individualiai kūrybai augti ir skleistis. Šie mainai – tai galimybė būti nuolatiniame kūrybiniame judesyje.

3.3. Ryšių rizoma

Rizoma neturi nei pradžios, nei pabaigos; ji visada yra viduryje, tarp dalykų, tarp būties, intermezzo. Medis yra giminystė, rizoma yra sąjunga, išskirtinai – sąjunga.¹¹⁸

Gilles Deleuze, Felix Guattari

24 iliustracija. *Ryšių rizoma*, mišria technika atliktas kūrinys eksponuojamas grupinėje parodoje *Spacetime Un[b]locked, Ideas Block – Kompresorinėje*, Liucija Dervinytė, 2023.

Šis meninis tyrimas – *Ryšių rizoma* – tai siekis užmegzti naujus jungties taškus ir praktikuoti skirtingus komunikacijos būdus. Įvykęs kontaktas su aplinka suteikia naują požiūrio tašką. Kiekvienas pokalbis, sutiktas žmogus palieka tam tikrą žymą. Kūrybinio projekto pavadinimui neatsitiktinai pasirinktas žodis „rizoma“ – tai nuoroda į daugiasluoksnį gamtos tinklą, su daugybe sudedamųjų dalių ir jungties taškų, turinčių savo poveikį. Biologijoje rizoma apibūdinama kaip nuolat auganti šakniastiebių masė, ūglių pagalba kurianti augalų sistemas bei suteikianti maistingąsias medžiagas augimui ir vystymuisi.¹¹⁹ Šiuo atveju ji tampa tam tikra veikimo modelio metafora. Filosofijoje toks pasaulio matymo būdas pabrėžia nehierarchinius, nelinijinius ryšius tarp skirtingų elementų. Šią koncepciją išvystę mąstytojai, Gilles Deleuze ir Felix Guattari, teigia, jog rizomoje bet kuris taškas gali

¹¹⁸ Gilles Deleuze, Felix Guattari, *op. cit.*, p. 25.

¹¹⁹ *Biology Online*, *op. cit.*

ir turi būti sujungtas su bet kuriuo kitu tašku¹²⁰. Ši sąsaja tarp iš pirmo žvilgsnio nesusijusių elementų egzistuoja ne tik rizomoje – tai pasaulio vaizdinys paneigiantis dichotomiją. Net ir tokios elementarios sąvokos kaip „gėris“ ir „blogis“ – tai laikini atrankos produktai, kurių supratimas keičiasi su laiku.¹²¹ Taip ir mano anksčiau tyrime aptarta kultūros ir gamtos priešprieša gali būti suprantama kaip laikinas pasaulio vaizdinys, iš lėto užleidžiantis vietą naujoms supratimo formoms, kur kultūra matoma kaip gamtos dalis. Šie ir kiti pamąstymai apie tarpusavio santykius persipina *Ryšiu rizomoje*.

25 iliustracija. *Sujungti ryšiu*, tekstilinis koliažas, Liucija Dervinytė, 2022.

Rizoma sudaryta iš įvairių skirtingų elementų, kur kolektyviniai siuvinėjamas audinys formuoja kompleksiską struktūrą, iš kurios į skirtingas puses išauga vizualūs kūriniai, tekstiniai pokalbių koliažai, faktinės informacijos fragmentai, videodokumentacija bei girdimi pokalbiai. Ši *Rizoma* – tai idėjų mainai, tiek kolektyvinio kūrybinio proceso metu, tiek pristatant meninio tyrimo rezultatus publikai. Pokalbiai, tekstai ar tam tikri žodžių ir vaizdinių fragmentai – tampa jungties taškais. Siuvinėjimo

¹²⁰ Gilles Deleuze, Felix Guattari, *op. cit.*, p. 7.

¹²¹ *Ibid.*, p. 9

susitikimų metu vykę pokalbiai transformuojami išrenkant fragmentus ir perdėliojant juos nauja tvarka. Dalis jų yra girdimi trumpame filme, kita dalis – papildo tyrimo tekstą, taip pat yra išsiuvinėjami ant projekto dalyvių atiduotų nebenešiojamų drabužių bei interpretuojami naujiems kūriniais – asociatyviems koliažams. Taip atsiranda nauji informacijos dariniai, nebūtinai tiksliai atspindintys dalyvių išsakytas mintis, tačiau kuriantys bendrą vaizdinį ar interpretaciją. Iš fragmentų dėliojami tekstai, tarsi eilėraščiai, tampa metodu, padedančiu apdoroti didelius kiekius informacijos. Taip pat tai tampa ir sparčiai kintančios kasdienybės atspindžiu, kurioje gebame fiksuoti tik tam tikrus fragmentus ir jų pagalba dėliojame savo pasaulio supratimą. Kuriamą meninę instaliaciją – kompleksiškas koliažas, kur viskas tarpusavyje vienaip ar kitaip susiję, ne tik idėjiškai, bet ir fiziškai – juos jungiančių siūlų gijų pavidalu. Kiekvienas individas užmezgęs kontaktą su šiais „rizomos ūgliais“ pradeda kurti savo interpretaciją, naują pasakojimą.

26 iliustracija. *Žinojimas ir atsakomybė*, suknelės koliažas, ekspozicijos pavyzdys, Liucija Dervinytė, 2023.

Individualiai kuriami darbai – tai eklektiškas darinys, apjungiantis skirtingas technikas bei estetikas. Kūrinių seriją sudaro trys didesnio formato paveikslai, apjungiantys akvarelę, siuvinėjimą ir

koliažą ant drobės, tampantys kiekvienos dalies krypties nuorodomis. Aplink juos randasi mažesnio formato su siuvimo mašina išsiuvinėti tekstiliniai koliažai, kuriami iš senų audinių likučių ir žurnalų iškarpu, sukauptų per daugybę metų. Dar viena grupė darbų, glaudžiau besisiejanti su projekto siuvinėtojų, yra kuriami iš dalyvių atiduotų jau nebenešiojamų drabužių. Jie tampa simboliniais dalyvių atspindžiais, įsiuvant jų mintis į drabužių audinį. Projekte dominuoja antrinio panaudojimo medžiagos: sena suplyšusi paklodė, tekstilinės atraižos iš ankstesnių projektų, kažkieno anksčiau dėvėti drabužiai, atiduotų žurnalų ir tekstų iškarpos, kažkam nereikalingais tapę siūlai, kažkieno nepanaudoti paveikslų rėmai ar kitame meniniame projekte dalyvavusios drobės. Šie savo istorijas turintys objektai yra perkuriami į naujus, tačiau praeities žymos išlieka, nors galbūt tik numanomos. Konkretūs antrinių objektų praeities pasakojimai netampa centriniu elementu projekte, tačiau svarbu tai, kad kiekvienas jų atsineša tam tikrą energiją, galinčią įtakoti savo ateitį – kūrybinį procesą ir jo rezultatą. Kitas svarbus aspektas – pats antrinis panaudojimas, kuomet daiktų perteklius tampa meno kūriniais, persvarstant jų vertę ir prasmę. Nors meninio tyrimo metu sukurti darbai kuria vientisą pasakojimą, tačiau juos taip pat galima suskirstyti ir į tris tematines grupes, iliustruojančias šio teksto skyriuose nagrinėjamas idėjas. Tai viena kitą įtakojančios grupės, reflektuojančios projekto metu vykstančią vidinę kelionę.

27 iliustracija. *Gamtos ašara*, akvarelė, siuvinėjimas, koliažas, Liucija Dervinytė, 2022.

Pirmoji kūrybinių tematinė grupė atspindi nerimą ir prasmės trūkumą bei nagrinėja atskirtį tarp žmogaus ir gamtos bei mūsų tarpusavio nesusišnekėjimą – tai temos aptariamos pirmajame šio darbo skyriuje *Tvarumo vizijos*. Tačiau priešingai, nei ankstesni kūriniai, kylantys iš nerimo žvelgiant į pasaulio aktualijas, nauji darbai yra įtakoti siuvinėjimo susitikimų pokalbių, bei atspindi dalyvių mintis, išgyvenimus ir pasvarstymus, perleidžiamus per asmeninių interpretacijų prizmę.

Antroji kūrybinių grupė – tai kelionė iš pasimetimo ir neužtikrintumo dėl ateities, link mėginimo rasti būdus kurti ir perkurti prasmes. Šie kūriniai – apie žmogaus vietą gamtoje, priešybių priėmimą ir ryšių kūrimą. Ne tik apie tarpusavio santykių transformaciją, bet ir apie vidinę kelionę, kuri vyksta kontaktuojant ir kuriant ryšius su aplinka ir aplinkiniais.

Trečioji grupė – tai kolektyvinio kūrybinio proceso terapinio poveikio įamžinimas, kurio pagrindas – atsirandančios tarpusavio sąsajos ir kiekvieno individualaus indėlio poveikis bendrai struktūrai. Tai ir pačio projekto apibendrinimas, akcentuojantis ryšius gamtos tinkluose. Kūrinių pagrindu tampa ne tik bendras kūrybinis procesas, bet ir projekto metu atnaujintos *Ideas Block* organizacijos kultūrinės veiklos naujoje erdvėje. Abu projektus sieja žmonės, jų pastebėjimai, išgyvenimai ir patirtys – tai bendruomenė, kurią jungia idėjos.

Šalia koliažų atsiranda ir vaizdo bei garso medžiaga apjungiamą trumpame video filme. Filmo vaizdinių sekoje mėginu atskleisti šio tyrimo eigą, pradedant nuo neraminančių faktų, gamtos ir kultūros priešpriešos, didėjančios tarpusavio atskirties bei vidinio sąmyšio. Pokalbių fragmentus ir tekstinius koliažus čia papildo kertamų miškų vaizdai bei pirmajame šio darbo skyriuje naudoti duomenys apie žmogaus poveikį aplinkai. Toliau pokalbis pasisuka link galimų sprendimo būdų, ir galiausiai – link jungties taškų, bendrumo ir ryšių kūrimo. Šis projekto eigą ir mintis dokumentuojantis kūrinys tampa nuoroda į projekto priešistorę – daugybę peržiūrėtų dokumentinių filmų atvedusių prie nagrinėjamos temos. Šiame filme girdimi garsai – tai kolektyviniai improvizuoti kūriniai, sukurti projektų, kurių rėmuose vyko dveji kūrybiniai susitikimai, metu. Elektroniniai muzikiniai garsai atsirandantys kūrinyje – tai Alt lab dirbtuvių serijos metu, kurios dalimi buvo ir siuvinėjimo susitikimas, vykusių sintezatorių dirbtuvių improvizacijos sesija. Tuo tarpu miško garsai buvo kuriami susėdus ratu užmerktomis akimis, nenaudojant jokių muzikos instrumentų, tik savo balsą, rankas ir kojas. Ši mediatyvi kolektyvinė improvizacija vyko menų ir bendruomenių dirbtuvėse¹²² Tartu. Čia vykusiam siuvinėjimo susitikimui taip pat sukūriau trumpą filmą¹²³, kuris vėliau buvo prijungtas prie galutinės filmo versijos.

---

¹²² *Creative Exchange for Community Cohesion: the power of arts when co-creating with communities, op. cit.*

¹²³ Liucija Dervinytė, *Networks of Nature*, 2022 [interaktyvus], [žiūrėta 2023-03-18],

https://www.youtube.com/watch?v=hNkAhzO85Bw&ab_channel=InternationalHouseTartu.

28 Ilustracija. Projekto *Ryšų rizoma* ekspozicija: kolektyvinio siuvinėjimo kūrinys *Pokalbių siūlės* ir trumpo metro dokumentinis meninis filmas *Gamtos tinkluose*, parodoje *Humans, non-humans, with and without humans*, *Ideas Block – Kompresorinė*, 2022.

Galutinė kūrinių ekspozicija atspindi šiame darbe aptartas temas ir projekto dalyvių išsakytas mintis. Ji taip pat tampa ir asmeninės vidinės būsenos refleksija sparčiai kintančiame pasaulyje, atnešančiame pasimetimą ir negebėjimą sustoti ir pamąstyti egzistuojant nuolatiniam bėgime. Šis projektas ir apie supratimą, jog net ir norint elgtis kitaip, turėti teigiamą poveikį savo aplinkai, vis tiek dažnu atveju kartojame kolektyvinėje pašamonėje išsaugotą automatinį maršrutą. Todėl sustojimas, individualaus poveikio aplinkai apmąstymas, suteikia galimybę pasirinkti tai, kas svarbu, pamatyti sąsajas tarp iš pirmo žvilgsnio nesusijusių dalykų, bei gebėti kurti galimas ateities vizijas. Nors dalinimasis idėjomis, diskusijos, įsiklausymas ir buvimas kartu veda į geresnį tarpusavio supratimą, tačiau labai sudėtinga, greičiausiai neįmanoma, pasiekti visiško supratimo. Visą mus pasiekiančią informaciją vertiname per savo asmenines gyvenimo patirtis, perkurdami ją savo galvoje, išsaugodami tik tam tikras mums svarbias nuotrupas. Taip ir šio projekto kūriniai, įamžinantys pokalbių fragmentus, priartėjantys ir nutolstantys nuo jų – tai mūsų netobulo susikalbėjimo atspindžiai, asmeninės interpretacijos ir naujos prasmės. Visa tai – mėginimas užmegzti kontaktą ir dalintis idėjomis apie tai, kas svarbu ir aktualu, apie gamtą ir kultūrą, apie [ne]tvarumą, apie mūsų tarpusavio ryšius.

IŠVADOS

Nors sukurti bendrą prasmę labai vertinga, neatrodo, kad tai būtų galutinė dialogo pabaiga. Kai išsivalo ir sociokultūrinė, ir individuali dezinformacija, tai tik naujos proto veiklos tvarkos pradžia. Tuomet dialoge dalyvaujantis protas iš tikrųjų dalyvauja kūrybiniame judesyje, kuriame atsiskleidžia vis subtilesnės ir naujos prasmės, ir, kaip buvo teigiama, šiam judesiui nėra jokių kliūčių. Gali būti, kad dalyvavimas šiame judesyje yra tikrasis kontaktas su visuma, kurį žmonės visada siekė užmegzti.¹²⁴

Arleta Griffor

Atėjo metas pamėginti atsakyti į tyrimo pradžioje sau užduotus klausimus: Kas yra Antropoceno epochos krizė ir kaip ji veikia planetą ir žmonių visuomenes? Kaip šią krizę įtakoja dualistinė gamtos–kultūros pasaulėžiūra ir kaip galima ją pakeisti į labiau integralią? Kaip meninė praktika gali prisidėti prie diskusijų apie tvarią ateitį ir kultūrinius pokyčius?

Antropocenas, kaip epocha paženklinta žmogaus dominavimu žemės ekosistemose, pasižyminti sparčiu rūšių nykimu ir bioįvairovės mažėjimu, signalizuoja didelį pavojų – ne tik aplinkai ar kitoms gyvybės formoms, bet ir žmonijai. O jausdami artėjantį pavojų, žmonės, kaip ir bet kurios kitos gyvybės formos, reaguoja į susiklosčiusias aplinkybes. Todėl vykstantys pokyčiai įtakoja mūsų kasdienes veiksmus, psichologinę būseną bei atsispindi visose visuomeninėse sferose. Turbūt žodis „krizė“ yra neatsiejamas nuo šio laikmečio. Tai tam tikras kritinis momentas gamtos cikle, atnešantis destruktiją ir atsinaujinimą, suteikiantis galimybę permąstyti savo, kaip individo ar visuomenės, poelgius ir jų padarinius, pažvelgti į elgesio modelių ištakas – pasaulėžiūrą, kartu – ir probleminius tarpusavio santykius. Žinoma, pokyčiai vyksta nuolat, tačiau keičiasi jų tempai – augant populiacijai, jos poreikiams ar įgeidžiams intensyvėja ir jų padariniai, atitinkamai įtakodami ir kitų procesų spartėjimą. Taip pradėdame negebėti prisitaikyti prie naujų tempų. Kas nutinka, kai nespėjame evoliucionuoti laiku?

Noras išgyventi kelia įtampą. Todėl nerimas šiomis dienomis dažnas. Nemažai jo buvo galima pajusti ir tyrimo metu organizuotuose siuvinėjimo susitikimuose. Dauguma projekto dalyvių, ypač jaunesnės kartos, buvo susirūpinę dėl ateities, tolimesnio žmonijos egzistavimo ar gamtos būklės. Nors nemaža dalis informacijos, kuria dalinausi susitikimų metu, apie žmogaus veiklos poveikį aplinkai ar jo mąstą nebuvo dalyviams gerai žinoma, tačiau abejonių dėl situacijos rimtumo nekilo niekam. Apsvarstę nerimą keliančias problemas, dalyviai taip pat dalinosi mintimis apie tai, kaip galėtume pagerinti dabartinę visuomenės psichinę būklę bei tapti tvarių pokyčių dalimi. Pasak siuvinėjimo dalyvių, dabartinių pokyčių akivaizdoje svarbu imtis veiksmų, nors ir mažų, kurie prisidėtų prie žmogaus poveikio aplinkai padarinių mažinimo, sunaikintų struktūrų atkūrimo ar naujų formavimo, tačiau

---

¹²⁴ Arleta Griffor, „Mind and its Wholeness“, in: *The Search for Meaning: the New Spirit in Science and Philosophy*, The Aquarian Press, 1989, p. 314.

svarbiausia – išlaikyti viltį, ramybę ir kūrybiškumą, mokytis priimti pasikeitimus, o taip pat ir savo vidines šešėlines puses, kurias esame linkę atmesti, kaip neracionalias, nevertingas ar destruktivias. Visapusiškas savęs priėmimas nereiškia, jog turėtume pateisinti destrukciją, priešingai – tai turėtų padėti kurti vidinį balansą, kuris prisidėtų prie teigiamo santykio su išoriniu pasauliu, priimti savo atsakomybę „sureguliuoti neramius vandenius ir atkurti tylas vietas“¹²⁵.

Tam tikru žmonijos vystymosi momentu gebėjimas valdyti gamtą buvo pradėtas laikyti „kultūrinio pranašumo išraiška ir pagrindiniu civilizacijos požymiu“¹²⁶. Šis dualistinis požiūris būtent ir apibūdina Antropoceną – žmogus esantis aukščiau ar šalia „kitų“, o ne kartu su „jais“. Tačiau ieškodami savo išskirtinumo priežasčių galime nustebti atradę, jog „esame vienintelė rūšis gebanti pasiduoti visuotinei saviapgaulei“¹²⁷. Dualistinis kultūros–gamtos vaizdinys su laiku integravosi į mūsų visuomenę ir tapo sunkiai apčiuopiamas, nors ir turintis daug išraiškos formų. Ši tema taip pat tapo ilgų diskusijų pagrindu siuvinėjimo pokalbių metu. Nors dauguma dalyvių sutiko, jog žmogus yra gamtos dalis, tačiau svarstydami apie jo kuriamus objektus, miestus ir kultūrą vis tik pabrėžė, jog žmonijos kūriniai ar „negatyvus“ elgesys nėra natūralūs, o „laukinė“ gamta dažnai buvo perdėtai idealizuojama arba, atvirkščiai, kėlė baimę. Kai kurie dalyviai buvo linkę permąstyti kultūros–gamtos priešpriešą ir sutiko, jog „viskas ateina iš gamtos“¹²⁸. Manau, jog pokalbiai ir dalinimasis idėjomis gali padėti pakreipti egocentrinį mąstymą nauja linkme – „pradėti matyti gyvybę, savo ir kitų gyvybę, ne kaip salą, o kaip aplink ją esančią kosminę materiją, šokančią pagal visatos ritmą“¹²⁹.

Tyrimo metu supratau, kad kultūros ir gamtos priešprieša atsispindi ne tik mūsų santykiuose su supančia aplinka, bet ir sankirtoje tarp intuicijos ir racionalumo, individo ir bendruomenės. Taip pat atradau ir tai, jog būtent šie dualizmo atspindžiai daro įtaką mano asmeninei kūrybai – tai priešybės, kurias mėginu sujungti savo praktikoje – ne tik mene, bet ir kultūrinėse veiklose. Šių aspektų ieškau ir kitų menininkų kūryboje, kurių meninės praktikos – tai ne tik individuali terapija ieškant vidinio balanso ir kuriant asmenines prasmes, bet ir reflektuojančios sąsajas tarp veiksmų ir jų padarinių, kuriančios ryšius ir bendras prasmes. Būtų galima keliauti žymiai toliau svarstant apie meno poveikį ir rolę tvaraus vystymosi kontekste, taip pat apžvelgti ir jo netvarumą – juk menas irgi prisideda prie Antropoceno krizės problemų ir atspindi jas. Tačiau tai palieku ateičiai – šiame trumpame tyrime man buvo svarbu apmąstyti kaip menas gali prisidėti prie ryšių kūrimo, atsisakant gamtos–kultūros dichotomijos.

---

¹²⁵ Donna J. Haraway, *op. cit.*, p. 1.

¹²⁶ *United Nations Development Programme, The 2020 Human Development Report: The next frontier Human development and the Anthropocene*, 2020, p. 6.

¹²⁷ Lynn Margulis, Dorion Sagan, *op. cit.*, p. 221.

¹²⁸ Koliažas Nr. 4: *Iš gamtos*, III PRIEDAS. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbių koliažai.

¹²⁹ *Ibid.*, p. 240.

Igyvendindama šį meno projektą atradau anksčiau gerai neapsvarstyta ar neįvertintą ryšių svarbą asmeninėje kūryboje ir naujus būdus megzti juos kolektyvinio kūrybinio proceso metu. Siuvinėjimų susitikimai suteikė galimybę leisti į lėtesnius pokalbius man svarbiomis temomis bei mėginti geriau suprasti kitų mintis, ieškoti bendrumų ir taip identifikuoti save platesniame kontekste. Šie susitikimai taip pat tapo ir būdu peržengti išankstines baimes, abejones ar įsitikinimus – tiek man pačiai, tiek projekto dalyviams. Mano abejonės dėl šio proceso vertės ir aktualumo buvo paneigiamos kiekvieno susitikimo metu, girdint dalyvių teigiamus atsiliepimus ir norą prisijungti prie tolimesnių siuvinėjimų. Tuo tarpu dalyvių išankstinės baimės, kad nemoka siuvinėti dažnai keisdavosi proceso eigoje, matant kaip kiti susirinkusieji siuvinėja, kas buvo išsiuvinėta anksčiau – žmonės įsidrąsindavo pamėginti, atrodami šio proceso mediatyvų poveikį, suprasdami, jog net ir pirmą kartą paėmę adatą į rankas, gali sukurti kažką, kas jiems teikia džiaugsmo. Tai buvo tam tikra kolektyvinė terapija, kurios poveikį pajuto visi: vieniems ja tapo mediatyvus siuvinėjimo procesas, kitiems – atviri pokalbiai. Ne vienas projekto dalyvis paminėjo, jog labai retai šiomis dienomis atsiranda galimybė ramiai leisti laiką su kitais žmonėmis dalinantis aktualiomis idėjomis – paprastai, nepaisant statusų ar hierarchijų, leisti į „atvirą suderėjimą“¹³⁰. Įsitraukimas į bendrus kūrybinius procesus ir dalinimasis savo mintimis gali suteikti „gyvenimo patirties pilnumą ir prasmę, prasmę gyventi kartu su kitais“¹³¹, ir svarbiausia – atverti naujas pokyčių galimybes.

Šio meno projekto rezultatai – tai kolektyvinės ir individualios kūrybos junginys, tampantis viso šio tyrimo proceso atspindžiu, įkvėptu perskaitytų knygų, kitų kūrėjų meninių praktikų, paremtu mano pačios tekstu, siuvinėjimų pokalbiais, asmeninėmis patirtimis bei idėjomis. Viskas sąveikauja tarpusavyje nebeatsekant nei pradžios, nei pabaigos – taip formuojasi *Ryšių rizoma*. Šios rizomos pagalba galiu aiškiau matyti, kaip mane įtakoja sutikti žmonės ir jų mintys, pasaulio aktualijos ir mano pačios pasaulėžiūra. Nors ir abstrakčiai paliesdama man svarbias temas, dėlioju koliažą, kuris tikiuosi suteiks aiškumo ir įkvėpimo tolimesniems kūriniais – ne tik mano pačios, bet ir kitų. Tai tik pradžia, tik nedidelė dalis minčių iš gausaus jų srauto – „kontaktas su visuma kūrybiniame judesyje“¹³², kurį svarbu užmegzti kiekvienam iš mūsų. Taip pat svarbu prisiminti, jog šiame ryšyje paliekame savo žymą. Ką paliksime po savęs, pasakos ateities civilizacijoms apie mūsų [ne]gebėjimą mokytis iš savo klaidų, prisitaikyti ir keistis.

---

¹³⁰ Koliažas Nr. 8: *Kaip sutartinės*, III Priedas. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbiai.

¹³¹ Ellen Dissanayake, *op. cit.*, p. 225.

¹³² Arleta Griffor, *op. cit.*, p. 314.

ŠALTINIAI

1. Siuvinėjimo metu vykusios grupinės diskusijos, 2021 – 2023, Vilnius, Lietuva

LITERATŪRA

1. Almond, R.E.A., Grooten M. and Petersen, T. (Eds), *WWF (2020) Living Planet Report 2020 – Bending the curve of biodiversity loss*, Gland, Switzerland: WWF, ISBN: 978-2-940529-99-5.
2. Bennison Rod, „An Inclusive Re-Engagement with our Nonhuman Animal Kin: Considering Human Interrelationships with Nonhuman Animals“, in: *Animals: an open access journal from MDPI* vol. 1,1 40–55, 2010, <https://doi.org/10.3390/ani1010040>.
3. Benyshek D. M., „Artists as shamans: Historical review and recent theoretical model“, Ivira Eevr Djaltchinova-Malec (Eds.), in: *Shamanhood and art*, 2014, Warsaw: Polish Institute of World Art Studies, p. 211–240, ISBN: 978-83-62737-36-9.
4. Bishop Claire, *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship*, London, New York: Verso, 2012, p. 1, ISBN: 978- 1- 84467- 690- 3
5. Capra Fritjof, *The Web of Life: A New Scientific Understanding of Living Systems*, Anchor Books, 1996, p. 347, ISBN 978-038547-676-8.
6. Carpenter M., „Art and Spirituality: Two Sides of the Same Human Coin“, Gonçalves, S., Majhanovich, S. (Ed.), in: *Art in Diverse Social Settings*, Bingley: Emerald Publishing Limited, 2021, p. 73–83, ISBN: 978-1-80043-897-2, <https://doi.org/10.1108/978-1-80043-896-520211004>.
7. Cronon William, „Trouble with Wilderness: Or, Getting Back to the Wrong Nature“, in: *Environmental History*, Vol. 1, No. 1, 1996, p. 7–28.
8. *Dalberg Advisors, Covid19: Urgent Call to Protect People and Nature*, Gland, Switzerland: WWF, 2020, p. 38.
9. Deleuze Gilles, Guattari Felix, išversta Brian Massumi, *Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 1987, p. 629, ISBN 0-8166-1401-6.
10. Descartes René, *A discourse on method, Meditations on the first philosophy & Principles of philosophy*, London: Everyman, 1994, p. 272, ISBN: 978-046087-411-3.
11. Dewey John, *Art As Experience*. New York: Penguin Putnam, 1980, p. 355, ISBN 399-50025-1.

12. Dissanayake Ellen, *Art and Intimacy: How the Arts Began*, Seattle, London: University of Washington Press, 2000, p. 265, ISBN: 978-0-295-99196-2.
13. Dissanayake Ellen, *Homo Aestheticus: Where Art Comes From and Why*, Seattle, London: University of Washington Press, 1999, p. 297, ISBN: 0-295-97479-6
14. Ditty Sarah [ir kt.], *Why We Still Need A Fashion Revolution: Fashion Revolution White Paper*, Fashion Revollution, 2020, p. 59.
15. Ducarme, F., Couvet, D. „What does ‘nature’ mean?“, in: *Palgrave Commun* 6, 14, 2020, <https://doi.org/10.1057/s41599-020-0390-y>.
16. Escobar Arturo, *Designs for the Pluriverse: Radical Interdependence, Autonomy, and the Making of Worlds*, Duke University Press, 2017, p. 290, ISBN: 978-0-8223-7105-2.
17. Global Witness, *Last Lines of Defence: The industries causing the climate crisis and attacks against land and environmental defenders*, 2021, p. 33, ISBN: 978-1-911606-55-0.
18. Goodall Jane, *Reasons for Hope*, Warner Books, New York, 1999, p. 345, ISBN: 978-0-446-93042-0.
19. Excerpt From: Jane Goodall. “Reason for Hope”. Apple Books.
20. Haraway Donna J. *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*, Duke university Press, 2016, p. 296, ISBN: 978-082236-214-2.
21. Hawkes Jon, *The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's essential role in public planning*, Australia: Common Ground Publishing Pty Ltd in association with the Cultural Development Network (Vic), 2001, p. 69, ISBN: 1-86335-050-0.
22. Horvat Srecko, *Poetry from the Future: Why a global liberation movement is our civilization's last chance*, UK: Penguin Random House, Penguin Books, 2020, p. 171, ISBN: 978-0-141-98769-9.
23. Kagan Sacha, *Art and Sustainability: Connecting Patterns for a Culture of Complexity*, Wetzlar: Majuskel Medienproduktion GmbH, 2011, p. 513, ISBN: 978-3-8376-1803-7.
24. Kimmerer Robin Wall, *Braiding Sweetgrass: Indigenous Wisdom, Scientific Knowledge and the Teachings of Plants*, Milkweed Editions, 2013, p. 467, ISBN: 978-1-57131-335-5.
25. Lévi-Strauss Claude, *Myth and Meaning*, Toronto: University of Toronto Press, 1978, <http://www.jstor.org/stable/10.3138/j.ctt1gxxr10>.
26. Margulis Lynn, Sagan Dorion, *What is Life*, Berkeley and Los Angeles, California: University of California Pres, 2000, p. 288, ISBN: 978-0520220218.
27. Margulis Lynn, *The Symbiotic Planet – A New Look At Evolution*, London: Hachette UK, 2013, p. 176, ISBN: 978-1-78022-773-3.

28. Matarasso François, *A Restless Art: How participation won, and why it matters*, Calouste Gulbenkian Foundation, London, 2019, p. 235, ISBN: 978-1-903080-20-7.
29. Maturana R. Humberto, Varela J. Francisco, *The Tree of Knowledge: The Biological Roots of Human Understanding*, Boston: Shambala Publication Inc., 1998, p. 269, ISBN: 0-87773-642-1.
30. McNiff Shaun, „From Shamanism to Art Therapy“, in: *Art Psychotherapy*, Vol. 6, Pergamont press Ltd., 1979, p. 155–161.
31. Michelkevičė Lina, *Būti dalimi: Dalyvavimas ir bendradarbiavimas Lietuvos šiuolaikiniame mene*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2021, p. 416, ISBN: 978-609447-352-4.
32. Mickey Sam, Tucker Mary Evelyn, Grim John, eds, *Living Earth Community: Multiple Ways of Being and Knowing*, Cambridge: Open Book Publishers, 2020, p. 286. ISBN: 978-1-78374-805-1, <https://doi.org/10.11647/OBP.0186>.
33. Morton Timothy, *Being Ecological*, Cambridge, MA: MIT Press, 2018, p. 172, ISBN: 978-0-26203-804-1.
34. Norberg Johan, *Open: How Collaboration and Curiosity Shaped Humankind*, Atlantic Books Ltd., London, 2021, p. 440, ISBN: 978-1-78649-719-2.
35. Pylkkanen Paavo, *The Search for Meaning: the New Spirit in Science and Philosophy*, London: The Aquarian Press, 1989, p. 315, ISBN: 1-85274-061-2.
36. Scarso David, „Beyond Nature and Culture?“, in: *Limes: Borderland Studies*, 2013 Volume 6(2): 91–104 doi:10.3846/20297475.2012.753475.
37. Spar Juliana, *This connection of everyone with lungs: poems*, Berkley and Los Angeles, California: University of California Press, 2005, p. 75, ISBN: 0-520-24290-4.
38. Thomashow Mitchell, *To Know the World: A New Vision for Environmental Learning*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2020, p. 288, ISBN: 978-026253-982-1.
39. [„Three Initiates, 1862–1932“], *The Kybalion: A Study of the Hermetic Philosophy of Ancient Egypt and Greece*, New York: St. Martin’s Essentials, 2020, p. 188, ISBN: 978-1-25061-929-7.
40. Watson Peter, *The Great Divide: Nature and Human Nature in the Old World and New*, London: Harper Collins Publishers Ltd., 2011, p. 1005, ISBN: 978-0-06219-667-5.
41. Wellesley-Smith Claire, *Slow Stitch. Mindful and Contemplative Textile Art*, Batsford, An imprint of Pavilion Books Company Ltd, London, 2015, p. 296, ISBN: 978-1-84994-350-5.
42. World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, New York: Oxford University Press, 1987, ISBN: 978-0-19282-080-8.

43. United Nations, The Sustainable Development Goals Report 2020, United Nations publication issued by the Department of Economic and Social Affairs, 2020, p. 65, ISBN: 978-92-1-101425-9.
44. United Nations Development Programme, *The 2020 Human Development Report: The next frontier Human development and the Anthropocene*, 2020, p. 397, ISBN: 978-92-1-126442-5.

ELEKTRONINIAI LEIDINIAI, INTERNETINĖS PRIEIGOS

1. Bertašiūtė-Čiužienė Monika, „Po 20 metų į Lietuvą sugrįžusi Vita Zaman: „Šie laikai – tai emocinės krizės laikai, į kuriuos atsigręžti labai verta““, in: *15min*, [interaktyvus], 2022, [žiūrėta 2023-03-21], <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/vizualieji-menai/po-20-metu-i-lietuva-sugrizusi-vita-zaman-sie-laikai-tai-emocines-krizes-laikai-i-kuriuos-atsigrezti-labai-verta-929-1946528>.
2. *Biology Online*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-01], <https://www.biologyonline.com/>.
3. Buožytė Kristina, Samper Bruno, *Vesper*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-03-20], <https://www.vespermovie.com/>.
4. *Cameron Davis*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <https://camerondavisstudio.com/>.
5. *Collins Dictionary*, [interaktyvus], [žiūrėta 2022-04-11], <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/>.
6. Ida Tetsuji, „Climate refugees – the world’s forgotten victims“, in: *World Economic Forum*, [interaktyvus], 2021, [žiūrėta 2022-03-29], <https://www.weforum.org/agenda/2021/06/climate-refugees-the-world-s-forgotten-victims/>.
7. *Ideas Block*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-03-18], <https://ideas-block.com/>.
8. Jabr Ferris, „The Social Life of Forests“, in: *The New York Times*, [interaktyvus], 2020, [žiūrėta 2022-05-14], <https://www.nytimes.com/interactive/2020/12/02/magazine/tree-communication-mycorrhiza.html>.
9. *Galerija Vartai*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-16], <https://www.galerijavartai.com/>.
10. Khoday Kishan, „Reimagining Human Development and the Planet“, in: *Human development reports*, [interaktyvus], 2021, [žiūrėta 2022-03-16], <https://hdr.undp.org/en/content/reimagining-human-development-and-planet>.
11. Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema „E. kalba“, [interaktyvus], [žiūrėta 2022-04-11], <https://ekalba.lt/>.

12. McFall-Johnsen Morgan, „These facts show how unsustainable the fashion industry is“, in: *World Economic Forum*, [interaktyvus], 2020, [žiūrėta 2022-04-09], <https://www.weforum.org/agenda/2020/01/fashion-industry-carbon-unsustainable-environment-pollution/>.
13. *Mona Caron*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <https://monacaron.com/>.
14. de Montesquiou Pierre, „Rithika Merchant – Festival of the Phoenix Sun“, in: *Our Choices*, [interaktyvus], 2022, [žiūrėta 2023-04-11], <https://ourchoices.co/2022/09/01/rithika-merchant-festival-of-the-phoenix-sun/>.
15. *Online Etymology Dictionary*, [interaktyvus], [žiūrėta 2022-04-19], <https://www.etymonline.com/>.
16. Ritchie Hannah, „How much of the world’s land would we need in order to feed the global population with the average diet of a given country?“, in: *Our World in Data*, [interaktyvus], 2017-10-03, [žiūrėta 2022-03-29], <https://ourworldindata.org/agricultural-land-by-global-diets>.
17. *Rithika Merchant*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <http://www.rithikamerchant.com/>.
18. Robinson Deena, „Sixth Mass Extinction of Wildlife Accelerating – Study“, in: *Earth*, [interaktyvus], 2021, [žiūrėta 2022-04-30], <https://earth.org/sixth-mass-extinction-of-wildlife-accelerating/>.
19. *The Red Dress*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <https://reddressembroidery.com/>
20. „UN Report: Nature’s Dangerous Decline ‘Unprecedented’; Species Extinction Rates ‘Accelerating’“, in: *United Nations*, [interaktyvus], 2019-05-06, [žiūrėta 2022-03-16], <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/>.
21. Vanderwilden Peter, „A Portrait of 4 Environmental Artists in Vermont“, in: *Vermont Public*, [interaktyvus], 2019, [žiūrėta 2022-05-12], <https://video.vermontpublic.org/video/response-a-portrait-of-4-environmental-artists-in-vermont-ahmv5/>.
22. Wilson Josh, „Mona Caron: Getting Lost in the Weeds“, in: *The Fabulist Magazine*, [interaktyvus], 2022, [žiūrėta 2023-04-11]: <https://fabulistmagazine.com/getting-lost-in-the-weeds-the-mona-caron-interview/>.

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

1. Liucija Dervinytė, *Ateitis ties išnykimo riba*, 2021, koliažas ant drabužių iškarpų schemos, 54x41 cm, Liucijos Dervinytės nuotrauka¹³³.
2. Liucija Dervinytė, *Nėra vietos atliekoms*, 2021, siuvinėjimas, koliažas ant popieriaus, 42x29 cm.
3. Liucija Dervinytė, *Kai pasaulis pamiršta*, 2020, siuvinėjimas, koliažas ant popieriaus, 42x29 cm.
4. Liucija Dervinytė, *Žvėris kelionėje*, 2022, tekstilinis koliažas, 60 x 40 cm.
5. Liucija Dervinytė, *Prigimtis*, 2021, siuvinėjimas, dėvėtos tekstilės koliažas ant audinio, 78x64 cm.
6. Liucija Dervinytė, *Kultivacija*, siuvinėjimas, 2021, siuvinėjimas ant Emilijos Mecelicaitytės tėčio liemenės, 65x56 cm.
7. Liucija Dervinytė, *Gamtos–kultūros poliai*, 2021, koliažas ant drabužių iškarpų schemos, 54x41 cm.
8. Liucija Dervinytė, *Kodėl mes tiesiog negalime sutarti?*, 2022, tekstilinis koliažas ant Martynos Pliplytės-Zujienės palaidinės, 50 x 40 cm.
9. Liucija Dervinytė, *Meno skambesiai*, 2021, siuvinėjimas, koliažas ant popieriaus, 42x29 cm.
10. Cameron Davis, *A Question of Incendence: Magnolia Memorial I*, akrilas ant drobės, 243 x 152 cm, in: *Cameron Davis*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <https://camerondavisstudio.com/>.
11. Vita Zaman, *Naujoji Vaidilutė*, 2022, drobė, akrilas ir siuvinėjimas medvilniniais siūlais, 165 x 210 x 2.5 cm, Andrej Vasilenko nuotrauka, in: *Galerija Vartai*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <https://www.galerijavartai.com/artists/163-vita-zaman/>.
12. Liucija Dervinytė, *Įkvėpimas keistis*, 2019, koliažas iš asmeninės knygos, 14.8 x 21 cm, in: *Tarp eilučių: planetos–žmonių istorija*.
13. Rithika Merchant, *Hyperlife*, mišri technika, 2020, in: *Rithika Merchant*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <http://www.rithikamerchant.com/>.
14. Mona Caron ir Raúl Ajala, *Mujeres Custodias de Nuestro Hábitat en Peligro*, freska, 10m x 50m, 2008, in: *Mona Caron*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <https://monacaron.com/artivism/mujeres-custodias-women-protectors-our-endangered-habitat>.
15. Mona Caron, *Marskros - Grow Together*, freska, 2019, in: *Mona Caron*, [interaktyvus], [žiūrėta 2023-04-11], <https://monacaron.com/community-resilience/marskros-grow-together>.

---

¹³³ 1–9, 12 iliustracijų nuotraukų autorė Liucija Dervinytė, fotografuota 2020–2022 m.

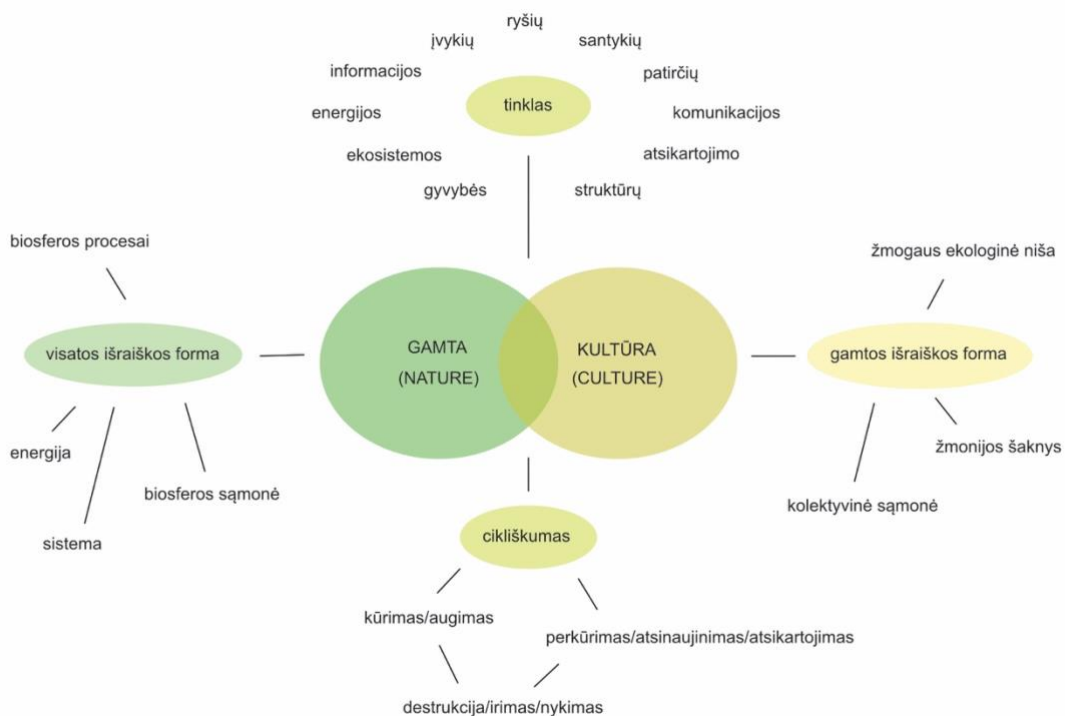
16. Parodos *Spacetime Un[b]locked* atidarymas, *Ideas Block – Kompresorinė*, 2023, Monikos Pietarytės nuotrauka.
17. Kirstie Macleod (idėjos autorė, iniciatorė), *The Red Dress*, nuotraukoje: Lekazia Turner, siuvinėtoja iš Jamaikos, 2022, in: <https://reddressembroidery.com/>.
18. Liucija Dervinytė, *Kritiška padėtis*, 2019, koliažas iš asmeninės knygos, 14.8 x 21 cm, in: *Tarp eilučių: planetos–žmonių istorija*, Liucijos Dervinytės nuotrauka¹³⁴.
19. Liucija Dervinytė, *Pasauliui reikia pertraukos*, 2019, koliažas iš asmeninės knygos, 14.8 x 21 cm, in: *Tarp eilučių: planetos–žmonių istorija*.
20. Liucija Dervinytė, *Naujo pasaulio bruožai*, 2022, tekstilinis koliažas, 40 x 40 cm.
21. Kolektyvinis siuvinėjimas, 2022, in: *Alt lab, SODAS 2123*, Vilnius, Lietuva.
22. Kolektyvinis siuvinėjimas, 2022, in: *Creative Exchange for Community Cohesion: the power of arts when co-creating with communities*, Tartu, Estija.
23. Liucija Dervinytė (idėjos autorė, iniciatorė), *Pokalbių siūlės*, 2020 – 2022, kolektyvinis siuvinėjimas ant dėvėtos paklodės, 220 x 220 cm, in: *VDA pavasario peržiūros*, Vilnius, Lietuva, Monikos Pietarytės nuotrauka.
24. Liucija Dervinytė, *Ryšių rizoma*, 2023, akvarelė, siuvinėjimas, koliažas ant drobės, 84 x 60 cm, in: *Spacetime Un[b]locked, Ideas Block – Kompresorinė*, Vilnius, Lietuva, Monikos Pietarytės nuotrauka.
25. Liucija Dervinytė, *Sujungti ryšiu*, 2022, tekstilinis koliažas, 60 x 40 cm.
26. Liucija Dervinytė, *Žinojimas ir atsakomybė*, 2023, suknelės koliažas.
27. Liucija Dervinytė, *Gamtos ašara*, 2022, akvarelė, siuvinėjimas, koliažas ant drobės, 84 x 60 cm.
28. Liucija Dervinytė, Projekto *Ryšių rizoma* ekspozicija: kolektyvinio siuvinėjimo kūrinys *Pokalbių siūlės* ir trumpo metro dokumentinis meninis filmas *Gamtos tinkluose*, 2022, in: *Humans, non-humans, with and without humans, Ideas Block – Kompresorinė*, Vilnius, Lietuva, Monikos Pietarytės nuotrauka.

---

¹³⁴ 18 – 22, 25, 26 iliustracijų nuotraukų autorė Liucija Dervinytė, fotografuota 2020–2023 m.

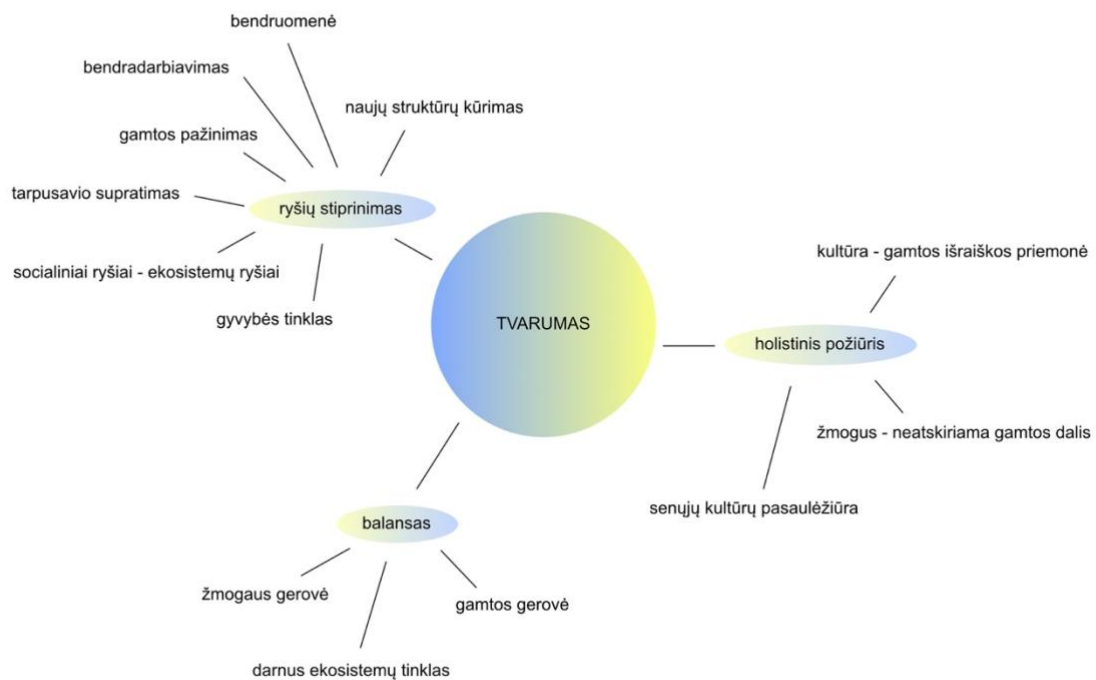
I PRIEDAS. Minčių žemėlapis: Gamta–kultūra

Šis minčių žemėlapis, sukurtas pačioje meninio tyrimo pradžioje, padėjo aiškiau susidėlioti mintis apie tai kaip galėtų būti apibūdinamos gamtos ir kultūros sąvokos. Kultūrą matau egzistuojančią gamtoje, kaip jos išraiškos formą. Kultūra, kaip struktūriniai žmonių veikimo principai – tai visatos, ir tuo pačiu gamtos, sistema. Tai cikliška sistema, kurioje vyksta nuolatinis atsikartojimas, niekada – identiškas, nuolat formuojamas skirtingų veiksmų. Tarpusavyje sąveikaujančių sistemų tinklas sudarytas iš įvairių energijos išraiškos formų ir jų tarpusavio ryšių.

II PRIEDAS. Minčių žemėlapis: Tvarumas

Šis minčių žemėlapis – tai mano pirminės mintys apie tai, kas yra ar galėtų būti tvarumas. Manau, kad tvarumas paremtas pasaulio, kaip vientisos sistemos, supratimu. Tokio, kuris turi daugybę sudedamųjų dalių įtakojančių viena kitą. Tvarumas – tai subalansuoti santykiai tarp šių sudedamųjų dalių. Šis balansas paremtas gamtos ciklų supratimu, dėka ko, galime kurti ir savo gerovę, nepažeisdami kitų gerovės. Tvarumas paremtas stipriais ryšiais, tiek vidiniais, tiek išoriniais.

III PRIEDAS. Kolektyvinio siuvinėjimo pokalbių koliažai

Koliažas Nr. 1:

Kurti apie ilgaamžius dalykus

Būna kartais neramu,
kartais nesusikalbame.
Nepasimoko žmonės.
Taip bangom viskas ir vyksta.

Mūsų privilegija
rūpintis,
sustoti ir pagalvoti,
įsisąmoninti
savo veiksmus.

Polinkis matyti
rezultatą
iš karto
su laiku
neteks prasmės.

Karo metu kurti
apie ilgaamžius dalykus
naujų krypčių ir idėjų,
pokyčio ir prasmės ženklas.

Koliažas Nr. 2:

Kurti iš vidaus

Ateina toks metas,
kai pati gamta parodo,
kad kažkas negerai,
kažką reikia keisti.

Einame į naują žmonijos etapą.
Neaišku kaip kas bus,
nebus gerai.

Bus daug sunkumo,
didelis virsmas į kažką neaiškaus.
Bet žmonija linkusi prisitaikyti.

Svarbu išlaikyti šaltą nusiteikimą,
galbūt pasiruošti,
kurti iš vidaus,
ir neleisti niekam
sunaikinti to kūrybiškumo.

Koliažas Nr. 3:

Su vidine ramybe

Šešėlinis gyvenimas,
natūrali nematoma pusė
išsisaugo,
nepaslėpsi.

Kol nepriimi
savo inertiškumo,
neapgalvotumo,
nenuoseklumo,
sunku eiti į balansą
su savimi.

Reikia priimti,
integuoti,
organiškai,
per kūrybą.

Koliažas Nr. 4:

Iš gamtos

Destrukcija
duoda pradžių
kažkam naujam.

Viskas ateina iš gamtos.

Mokausi priimti,
kad žmogus
irgi gamta.

Koliažas Nr. 5:

Noriu tikėti, kad mes išgyvensim

Kodėl kariauja žmonės?
Kokia pasaulio reakcija,
kai neramumai kyla kažkur toli?

Tau baisu,
bet tu gyveni toliau.
Tarsi niekas nesikeičia.

Kažkas kenčia,
miršta.
Bet tavęs tai neliečia.

Kokį poveikį duoda
žinojimas ir atsakomybė?

Koliažas Nr. 6:

Vengimas – lengviausias variantas

Žmonės laimingi

kai perka,

kai išsiskiria endorfinai.

Nors iš tiesų,

nereikia jiems tų daiktų.

Kai tu pakeiti drabužį į naują,

tau nereikia pažiūrėti

problemai į akis,

gali ją pakeisti.

Koliažas Nr. 7:

Transformacija

Vartotojiškumas ateina
iš psichologinių problemų.
Tada iškerti miškus,
išnaikini kitas kultūras.

Jei tau malonu gyvent,
tai tu norėsi padėt,
kažką pagerint.

Įvyksta transformacija
ir iš to sukuri
kažką gražaus.

Koliažas Nr. 8:

Kaip sutartinės

Buvimas kartu.

Atviras suderėjimas.

Paprasto bendravimo,

Ne apie materialius dalykus.

Kartu būti,

Kartu dalintis,

Be statusų.

Kaip sutartinės.

Koliažas Nr. 9:

It's not your responsibility

Think.

Chocolate.

Burning palm oil forests,

3000 problems,

Extinct species.

Your responsibility.

Do less,

Make choices.

Vertimas:

Tai ne tavo atsakomybė

Pagalvok.

Šokoladas.

Degantys palmių aliejaus miškai,

3000 problemų,

Nykstančios rūšys.

Tavo atsakomybė.

Daryk mažiau,

Priimk sprendimus.

Koliažas Nr. 10:

There is always a cultural side

Environmental legacy
attached to
human stories.

Nature
mediates
between the trees
and people's actions.

Vertimas:

Visada egzistuoja kultūrinė pusė

Aplinkos palikimas
susijęs su žmogaus
istorijomis.

Gamta
tarpininkauja
tarp medžių
ir žmonių
veiksmų.

Koliažas Nr. 11:

In Relation to war

War.

No common identity.

Concentrate

to keep calm.

Storm eventually ends.

Vertimas:

Santykije su karu

Karas.

Nėra bendro identiteto.

Susikoncentruok

į ramybę.

Audra galiausiai baigsis.

Koliažas Nr. 12:

Stiprioji menininko pusė

Intuicija sako:

neigiamas krūvis stipriai veikia.

Reikia priešingos energijos.

Sąmoningas šviesos karys,

susirūpinęs dėl pasaulio,

keičiantis visuomenę

kultūros formuotojas.

Pasako žmonėms,

užsiima saviterapija

ne vien pačiam sau –

visuomenei.

Koliažas Nr. 13:

Karo metu Matisas piešė gėles

Žmonėms reikia
teigiamų emocijų,
skleisti taiką,
mažiau blogumo,
neiššaukti karo.

Koliažas Nr. 14:

Saulės žmogus

Aš nieko nesuprantu,
jie visi pažįstami.
Draugystės užsimezga
su palinkėjimais.

IV PRIEDAS. Asmeniniai minčių koliažai

Koliažai sukurti tyrimo eigoje. Koliažai Nr. 1 ir Nr. 2 remiasi asmeniniais apmąstymais, Nr. 3-13 remiasi rašto darbo tekstu ir skyrių pavadinimais.

Koliažas Nr. 1:

Ryšių rizoma

Ryšių rizoma
užpildo erdvę
išsitęsia laike.

Nuolat vystosi
Vidinių ir išorinių
Kontaktų tinkle.

Atsikartojančios
struktūros persipina
konkrečioje erdvėje,
konkrečiame laike.

Vienas veiksmas
veikia kitą.

Pradžia
žymi pabaigą.

Pabaiga
veda į pradžią.

Koliažas Nr. 2:

Instrukcijos siūly gijom

Kviečiu eiti kartu.

Siūly gijom keliauti ratu.

Ar matai kaip mes susiję?

Juk kertame miškus,

Ir save pačius.

Sunku suprasti

vieniems kitus.

Sustok.

Prisėsk.

Kurkime

kartu.

Koliažas Nr. 3:

Ryšių rizoma

Ateitis ties išnykimo riba.
Metas įkvėpti pokyčius,
tvarumo vizijų kūrėjai.

Mus jungiančios gijos
žemės simfonijoje –
gamta kultūroje,
bendrumas kūrime,
meno skambesiai
ryšių rizomoje.

Koliažas Nr. 4:

Ateitis ties išnykimo riba. Palikti namus

Tyrimai rodo

73% neapledėjusio žemės paviršiaus

paveikta žmogaus veiklos,

milijonas rūšių

ties išnykimo riba.

Vis daugiau žmonių

priversti palikti savo namus

dėl sausrų, potvynių,

kitų stichinių nelaimių.

2050 metais

klimate pabėgėlių skaičius

gali siekti bent 1.2 milijardo.

Koliažas Nr. 5:

Ateitis ties išnykimo riba. Kova

Gamta leidžia
žmogui vystytis.

Kova dėl gamtinių išteklių,
spartina ekosistemų
nykimo tempus.

Karai,
pandemijos
siekiu dominuoti
atspindys.

Koliažas Nr. 6:

Ateitis ties išnykimo riba. Pavojuje

Tie, kurie kelia klausimus
atsiduria pavojuje,
yra persekiojami,
nužudomi.

Dauguma mirčių –
atsakas į mėginimą priešintis
korporacijų veiklai.

Koliažas Nr. 7:

Ateitis ties išnykimo riba. Valgyti „kitą“

Maisto produkcija –

50% žemės plotų:

80% gyvulininkystė,

pagamina mažiau nei 20%

pasaulio suvartojamų kalorijų.

Žala pasauliui:

50% gėlo vandens,

70% sausumos

biologinės įvairovės nykimo.

70% vandens suvartojimo.

80% miškų kirtimo.

Nepaisant to,

820 milijonų gyventojų

Susiduria su alkio problema.

Koliažas Nr. 8:

Kultūra gamtoje. Gamta kultūroje

Mažesnis kontaktas
su augimo ciklais,
poreikis kontroliuoti
ekosistemą
daro poveikį
prasmės suvokimui.

Destruktyvus
žmogaus elgesys,
kuriami objektai –
natūralūs artefaktai,
remiasi nerimu,
baime ir pasimetimu,
nerasdami savo vietos
platesniame kontekste,
santykiyje su aplinka.

Pasaulio ir visatos
vaizdinys,
atskiriantis
žmogų nuo gamtos,
sukurtas savo
poreikiams tenkinti.

Koliažas Nr. 9:

Įkvėpti pokyčius

Kiekviena krizė –
Kažko naujo
Pradžia.

Neramiais laikais
svarbu nenugrimzti
į neviltį.
Nesusitelkti
į ateities grėsmes,
mokytis
išlikti dabartyje.
Auginti idėjas.

Koliažas Nr. 10:

Bendrumas kūrime

Ryšių kūrimas –
mūsų instinktas,
evoliucijos pagrindas.

Visi turime norą,
atverti naujus požiūrio taškus,
kolektyvinę atmintį,
geriau pažinti pasaulį,
kurti jį ryšyje.

Kontaktas su visuma
tampa įkvėpimo šaltiniu,
susieja gyvybingoje sistemoje.

Bendruomenės,
sujungtos idėjų,
buvimo kartu,
kūrybiniame judesyje
perkuria pasaulio mitus,
kultūrinės prasmės.

Koliažas Nr. 11:

Kūrybiniame judesyje

Mitai egzistuoja
glaudžiai tarpusavyje susiję,
kaip siekis
struktūrizuoti ir
įprasminti pasaulį,
ryšys su kitais žmonėmis
gyvybės sistemoje.

Kultūra aplink mus.
Socialinis kontaktas –
visa ko šaknys,
intuicijos istorijos.
Nusipelno būti dalimi.

Koliažas Nr. 12:

Tarp intuicijos ir racionalumo

Menas padeda
kurti prasmes,
dalintis idėjomis,
rasti bendrumą
tarp kultūros ir gamtos.

Integruoti
dualistines perspektyvas
reflektuojant
visuomenės problemas
bendroje ekosistemoje.

Tarp intuicijos
ir racionalumo,
žinoti ir apgalvoti
nežinojimą,
įsiklausyti į
emocinės krizės laikus,
leisti į
žmonijos patirčių
įvairovę.

Kurti
naujų pasaulių vizijas,
savo vietą pasaulyje.

Koliažas Nr. 13:

Meno skambesiai

Menas –
žmonijos evoliucijos
ritualo dalis
vizijoms perteikti,
spręsti
aktuales klausimus,
atsverti
racionalų mąstymą,
įtraukti
kultūrinį gyvybingumą.

Menas kalbasi
su žmonėmis
konkrečiomis
improvizacijomis.

V PRIEDAS. Siuvinėjimo susitikimų dalyvių sąrašas

Rūta Žinienė, Emilija Mecelicaite, Ieva Pečiulytė, Justina Bricaitė, Lena Klyukina, Gabija Augustinavičiūtė, Tūla Kristina, Chih-Tung Lin, Gabrielius Klemas, Gvidas Bindokas, Julija Baublinskaitė, Laura Pavilonytė-Ežerskienė, Martyna Plioplytė-Zujienė, Ramūnas Kalinauskas, Rasa Içen, Gabija Kuklyte, Danielė Šidiškytė, Milda Paukštė, Kamilė Eva Juzokaitė, Diana Pačėsaitė, Elena, Kamilė Astrauskienė, Gabija Veiverė, Alma Jurčiukonienė, Raimonda Dymaitė, Nerile Urbonaite, Kirsi Kaunismäki-Suhonen, Kristaps Priede, Barbara Lehtna, Katrīna Dūka, Anna Maria Blicher Skanborg, Wanjiku Victoria Seest, Lovia Akua Animwaa, Maris Klindzans, Ghieth Alkhateeb, Nastja Ravanella, Alina Rulevičienė, Adomas Zujus, Rūta Simutyte, Roberto Becerra, Jolanta Sendaitė-Paulauskienė, Deva Bartninkaitė, Grėtė Ringailė Kiliulytė-Vaitmonė, Leonas Žinys, Rūta Putramentaitė, Lukas Žalalis, Darya Korolkova, Ula Kociūtė, Evgeniya Yakubik, Manuel Velazquez, Elena Gaudiešiūtė, Javier Gutiérrez Lopez, Chloë Walker, Nawal Drissi, Johanna Lohrengel, Fine Apel, Iryna Rogovets, Gabrielė Bagdonaitė, Vygintas Orlovas, Liucija Dervinytė.

SANTRAUKA

Šis meninis tyrimas – tai siekis pažvelgti į Antropoceno krizę per kūrybą ir jos procesus, mėginant suprasti aktualių, glaudžiai tarpusavyje susijusių, šių dienų ekologinių, socialinių, ekonominių ar politinių problemų priežastis. Darant prielaidą, jog kultūrinės vertybės reguliuojančiomis tarpusavio santykius yra netvartų visuomenės vystymosi procesų pagrindas, aptariama viena iš galimų šio disbalanso priežasčių – priešprieša tarp gamtos ir kultūros. Šiame tyrime siekiama ištirti būdus, kuriais šiuolaikinis menininkas gali prisidėti prie tvaresnio pasaulio vizijos formavimo, transformuojant šią nusistovėjusią dualistinę pasaulėžiūrą. Visų pirma yra apžvelgiami Antropoceno krizės bruožai bei nagrinėjama gamtos–kultūros priešprieša ir jos poveikis tvariam vystymuisi, naudojant ekologijos, antropologijos, biologijos, filosofijos, kultūros ir meno sričių literatūrą. Kolektyvinis siuvinėjimas ir jo metu dokumentuojami pokalbiai pasitelkiami kaip komunikacijos ir tyrimo priemonė, kuri, naudojant koliažo metodą, informuoja tyrimo tekstą, individualiai kuriamus eilėraščius ir vizualius kūrinius. Remiantis asmenine menine praktika ir kitų kūrėjų veiklomis, aptariami būdai, kuriais menas gali prisidėti prie naujų prasmių ir pasaulėžiūros formavimo. Išskiriami trys meninės praktikos aspektai, kurie gali būti naudojami konsoliduoti gamtą ir kultūrą bei taip prisidėti prie tvartų pokyčių visuomenėje: ryšių kūrimas su savo vidiniais pasauliais, supančia aplinka bei kitais žmonėmis.

SUMMARY

This artistic research is an attempt to look at the crisis of the Anthropocene through the creative practice, in an attempt to understand the causes of current relevant interconnected ecological, social, economic or political problems. Assuming that cultural values regulating relationships are the basis for unsustainable societal development processes, one of the possible causes of this imbalance is discussed: the opposition between nature and culture. This study seeks to explore the ways in which a contemporary artist can contribute to a more sustainable vision of the world by transforming this rooted dualistic worldview. First of all, the features of the crisis, nature–culture split and its implications for sustainable development are explored using literature from the fields of ecology, anthropology, biology, philosophy, culture and art. Collective embroidery and its conversations, processed using a collage method, provide the basis for communication and research, while informing the text, individually created poems and visual artworks. Drawing on personal art practice and work of other artists, the ways in which art can contribute to the formation of new meanings and worldviews are discussed. Three aspects of artistic practice are highlighted that can be used to consolidate nature and culture and thus contribute to a sustainable change in society: building connections with one's own inner worlds, the surrounding environment and other people.